

Een containerbegrip of een helder concept: een analyse van het begrip integriteit

Voorstudie door Myrthe Lenselink, 10 juli 2014

Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
Postbus 19404
2500 CK Den Haag
Tel 070 - 340 50 60
E-mail info@ceg.nl
URL www.ceg.nl

Datum
21 januari 2016
Kenmerk
--

Samenvatting

Dit artikel dient als voorstudie voor het signalement 'Integriteit in zorgorganisaties: perspectieven van bestuurders' van het Centrum voor Ethiek en Gezondheid. Het heeft als doel om het concept integriteit te analyseren, zowel in het filosofisch discours als in de publieke discussie. Deze voorstudie dient om het begrip integriteit in meer algemene zin te analyseren. Integriteit is een complex begrip waar binnen de filosofie geen consensus over bestaat. Ook in het publieke debat lijkt het begrip naar een verscheidenheid aan eigenschappen te verwijzen. Deze voorstudie dient daarom ook om de complexiteit van het begrip aan te tonen. Om het te analyseren wordt er naar twee verschillende discussies gekeken: namelijk naar de standpunten van een aantal filosofen en naar berichten in de media.

In de filosofische discussie beschrijft Cox (et al.)¹ dat er grofweg twee manieren zijn te onderscheiden om integriteit te beschrijven, waarvan de eerste integriteit beschrijft als het streven naar of het bewaren van eenheid van karakter (afkomstig van de Latijnse betekenis van het woord '*integritas*': heilheid, gaafheid). Deze visie wordt beschreven aan de hand van de ideeën van vijf filosofen. Korsgaard beschrijft integriteit als verbonden met de vorming van het zelf als een persoon; Frankfurt beschrijft integriteit als harmonie tussen verschillende lagen verlangens: "*wholeheartedness*". Benjamin noemt dat het voor integriteit van belang is dat woorden in lijn zijn met daden. Verweij noemt het belang van kritische (zelf)reflectie, waarbij juist het innerlijke conflict een teken van integriteit is. Williams beschrijft het belang van trouw zijn aan je eigen projecten en karakter. In deze visie ligt de focus op de relatie tot het zelf.

In de tweede visie ligt de nadruk op een morele invulling van integriteit, waarbij het gaat om een relatie tot anderen. In dit hoofdstuk worden de visies van drie filosofen besproken. McFall beargumenteert dat een integer persoon principes aanhangt die een redelijk persoon zou kunnen aanhangen en dat deze principes gericht zijn op het goede. Calhoun beschrijft dat een integer persoon in staat is zichzelf te beschouwen als een denker tussen vele andere denkers, en zijn ideeën aanpast naar wat hij als goed voor zijn gemeenschap acht. Graham beschrijft dat een integer persoon kennis heeft van wat moreel juist is en oprecht geeft om het welzijn van anderen.

---

¹ Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

De media-analyse laat zien hoe integriteit in de media naar voren komt. Het hoofdstuk beschrijft met welke termen integriteit in verband gebracht wordt. Dit zijn veel verschillende termen, zowel wat juist wel aan integriteit gekoppeld wordt, als wat als een gebrek aan integriteit beschouwd wordt. Woorden die veel voorkomen zijn transparantie, vertrouwen, alertheid, *compliance*, klokkenluiders, onafhankelijkheid, verantwoordelijkheid, moreel kompas, aanspreekbaarheid, zorgvuldigheid en het dienen van een algemeen belang. De vraag is of het terecht is dat al deze termen aan integriteit gekoppeld worden. De termen staan wellicht niet ver van integriteit af, maar om te zeggen dat ze inderdaad allemaal onder integriteit vallen gaat ver.

In negatieve zin – als er sprake is van gebrek aan integriteit – worden de volgende termen genoemd: fraude, corruptie, belangenverstrengeling, ongewenst gedrag, onduidelijkheid, oneerlijkheid, intimidatie, plagiaat en tunnelvisie. Wederom is de vraag of al deze zaken inderdaad een schending van integriteit zijn of dat er te veel wordt genoemd. Integriteit is niet hetzelfde als het moreel goede, maar vaak lijkt dit wel met elkaar gelijk gesteld te worden. Integriteit is dus een begrip dat duidelijk afgebakend en helder gedefinieerd dient te worden, voordat er meer over gezegd kan worden. In het slot hoofdstuk worden punten genoemd die opvallen wanneer de literatuur en de media-analyse met elkaar vergeleken worden.

Inleiding

De term 'integriteit' is momenteel een zeer populaire term, maar het is ook een vage term. Mensen lijken integriteit te waarderen en belangrijk te vinden, maar wat ermee bedoeld wordt, is niet altijd duidelijk. In discussies lijkt het er soms op dat het begrip naar een verscheidenheid aan eigenschappen verwijst. Integriteit is een zeer complex begrip waar ook binnen de filosofie geen consensus over bestaat. Maar hoewel veel mensen misschien slechts een vaag idee hebben van wat integriteit constitueert, weten de meesten wel heel erg goed wanneer er juist gebrek aan integriteit is. De kranten staan vol met berichten over fraude, corruptie, belangenverstrengeling, machtsmisbruik, zelfverrijking, dubieuze declaraties, plagiaat, enzovoort. Dit is allemaal van het soort gedrag waar een integer persoon zich niet door zou laten verleiden. Veel organisaties en instellingen, evenals (lokale) overheden, werken aan eecodes, protocollen, regels, toezicht, enzovoort, met de bedoeling om de integriteit van de werknemers te bevorderen en te waarborgen. Voordat we meer over integriteit kunnen zeggen is het belangrijk om eerst aandacht te besteden aan de verschillende dimensies van het begrip 'integriteit'. Wat betekent het eigenlijk? In deze voorstudie wordt naar twee hele verschillende discussies gekeken: de discussie in de filosofie en de discussie in de media.

In het filosofisch discours bestaat geen consensus over wat integriteit is, maar Cox (et al.)² onderscheidt grofweg twee ideeën over het concept³. Volgens het eerste idee is integriteit een formele relatie tot het zelf – het gaat om het bewaren van een bepaalde *eenheid of heilheid* van karakter, zonder specificatie van de inhoud van het karakter. Integriteit gaat in dat geval over personen die verschillende onderdelen van hun persoonlijkheid 'integreren' of samenvoegen tot een afgewogen en intact geheel⁴. Hoofdstuk 1 beschrijft deze visie.

In hoofdstuk 2 wordt deze visie op integriteit beschreven. De casuïstiek die in dit hoofdstuk beschreven wordt dient om de argumentatie te illustreren. Het tweede idee binnen het filosofisch discours is dat integriteit is verbonden aan moraliteit. Het zegt dus juist wel iets over de *inhoud van een karakter*. Van integere personen wordt bijvoorbeeld gedacht en verwacht dat ze eerlijk, oprecht en betrouwbaar zijn, en moreel juiste principes aanhangen. Hoofdstuk 3 bespreekt de rechtvaardiging van dit standpunt over integriteit. Ook in dit hoofdstuk wordt casuïstiek ter illustratie aangevoerd.

---

² Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

³ Idem.

⁴ Idem.

In het publieke debat wordt vaak verwezen naar bepaalde concepten die iets met integriteit te maken hebben, zoals transparantie, betrouwbaarheid, consistentie en – meestal ook – moraliteit. Om hier een helder beeld van te scheppen, zal hoofdstuk 4 beschrijven hoe de term integriteit in de media naar voren komt. Door middel van een analyse van nieuwsberichten waarin het woord ‘integriteit’ of ‘integer’ voorkwam, en een analyse van Twitter berichten waarin #integriteit voorkwam (beide zijn gedurende drie maanden gevolgd), is Weergegeven welke begrippen met integriteit in verband worden gebracht.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 kort besproken wat opvallende punten zijn. Dit zal besproken worden aan de hand van een aantal stellingen.

Literatuur analyse: eenheid/heelheid

Dit hoofdstuk beschrijft een visie op integriteit vanuit het filosofisch denken, waarbij het gaat om het behouden van een bepaalde vorm van eenheid (of heelheid) in je karakter, zoals werd onderscheiden door Cox (et al.)⁵. Dit zien we terug in de betekenis van het Latijnse woord *integritas*, dat verwijst naar: gaaf of geheel⁶. Integriteit heeft volgens deze visie niet per definitie te maken met goed of juist handelen. Er is discussie mogelijk over waarom een immoreel of slecht persoon ook volgens deze visie niet integer kan zijn, maar de inhoud van het karakter staat niet voorop in deze visie. In dit hoofdstuk komen de standpunten van Christine Korsgaard, Harry Frankfurt, Martin Benjamin, Désirée Verweij en Bernard Williams. Om hun standpunten te illustreren wordt ook actuele casuïstiek besproken, waarbij er sprake was van integriteitsschendingen. Korsgaard stelt dat integriteit gaat over het vormen van jezelf tot een uniform geheel. Frankfurt legt integriteit uit aan de hand van verschillende soorten verlangens die op één lijn moeten zijn. Benjamin focust met name op consistentie. Verweij noemt dat kritische reflectie essentieel is voor integriteit. En Williams schrijft dat integriteit gaat over het trouw blijven aan de projecten die essentieel zijn voor wie je bent.

Een consistent en uniform geheel

De Amerikaanse filosofe Korsgaard stelt dat, als je een handeling kiest, je jezelf tot de auteur van die handeling maakt, en daarmee beslist wie je bent⁷. Je bent dus voortdurend bezig jezelf te vormen tot wie je bent. Een autonoom persoon, die in staat is zelf te bepalen hoe hij handelt, is een

---

⁵ Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

⁶ M. Philippa e.a., "Integriteit", in het Etymologisch Woordenboek van het Nederlands, <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/integriteit> (geraadpleegd op 14 februari 2014)

⁷ C. Korsgaard, *Self-constitution: agency, identity and integrity*, Preface (p xi)

eenheid of heelheid. Dit komt dus overeen met de eerder genoemde Latijnse betekenis van integritas. Dat klinkt wellicht wat verwarrend. Waar het om gaat is, om een handeling als je *eigen handeling* te kunnen beschouwen, je het moet zien als een uitdrukking van jezelf als een *geheel*, en niet slechts als het product van krachten (verlangens, prikkels of andere invloeden) die op je in werken⁸. Een handeling die gekozen is op een manier die een persoon verenigt en integreert is meer authentiek, of eigen, dan een handeling die niet bijdraagt aan deze heelheid. De authenticiteit van de handeling draagt dus bij aan de integriteit van een persoon. Een mens staat in relatie tot veel verschillende anderen. Zo ben je bijvoorbeeld een vriend, collega, geliefde, ouder, burger, buurvrouw, enzovoort. Wat je vervolgens te doen staat is om te proberen al deze verschillende rollen – praktische identiteiten zoals Korsgaard het noemt – tot een coherent geheel te verenigen. Het gaat om het integreren van deze verschillende rollen tot één uniforme identiteit, tot een coherent leven. Als je handelt in overeenstemming met deze rollen, onderschrijf je ze, omarm je ze, en bevestig je dat je die rollen *bent*⁹. Deze rollen zijn noodzakelijk: het is niet mogelijk om hier ‘buitenom’ te handelen, door soms even niet zo’n rol aan te nemen. Deze rollen maken immers deel uit van je identiteit. Wel is het mogelijk, en volgens Korsgaard ook de bedoeling, om boven deze rollen uit te stijgen en te reflecteren op wie je bent. Onze eenheid wordt voortdurend bedreigd door allerhande neigingen, verlangens, enzovoort. We moeten deze onderdrukken om een uniform geheel te kunnen zijn en om onze persoonlijke en praktische identiteit te handhaven¹⁰. Deze ‘bedreiging’ klinkt wellicht negatief. Je zou kunnen stellen dat het opzoeken van de grenzen van het zelf juist tot ontwikkeling of innovatie leidt. Echter dit is niet de kant die Korsgaard op gaat; er bestaat in haar theorie weinig ruimte voor frivoliteit of losbandigheid. Dus, om jezelf tot een persoon te vormen, tot een eigen persoon, die goed kan omgaan met zichzelf en met anderen, moet je jezelf tot een consistent en uniform geheel vormen – door *integer* te zijn¹¹. De vraag rijst of het mogelijk is om bijvoorbeeld een uitstekende werknemer te zijn, maar met de pet te gooien naar wat je rol thuis van je vraagt. Kan je in een bepaalde rol excelleren, maar in een andere juist niet? Korsgaard zou hier op antwoorden dat zo iemand niet handelt op een manier die hem tot een goed persoon maakt. Deze persoon is wel bezig zichzelf te vormen – maar slaagt hier minder goed in.

---

⁸ Idem., p. 18

⁹ Idem., p. 43

¹⁰ C. Korsgaard, *Self-constitution: agency, identity and integrity*, p. 26

¹¹ Idem., p. 214

Een geïntegreerd zelf

Frankfurt's poging om autonomie uit te leggen aan de hand van zelfintegratie komt uit een andere invalshoek: hij maakt onderscheid tussen verschillende niveaus van willen of verlangen. *Eerste-orde* verlangens zijn (simpele) verlangens om iets wel of niet te doen¹². *Tweede-orde* verlangens gaan over het *willen* hebben van zo'n verlangen¹³. Er kan sprake zijn van een *derde-orde* verlangen (zeker als de eerste en tweede orde verlangens met elkaar conflicteren), en zelfs nog hoger. In theorie bestaat er geen limiet aan deze hiërarchie van verlangens, maar praktisch gezien wel: geen mens weigert tot in het oneindige om zich met zijn verlangens te identificeren¹⁴. Als deze verschillende niveaus van verlangens en wilsuitingen in harmonie zijn met elkaar, als de persoon wil dat een eerste-orde verlangen effectief zijn wil bepaalt, dan is er sprake van een volledig geïntegreerd persoon¹⁵. Dit helpt ons verder integriteit te begrijpen, want iedereen zal het eens zijn dat iemand die altijd zomaar doet waar hij zin in heeft, zonder daar verder bij stil te staan en zonder onderscheid te maken tussen zijn meer en minder zinvolle verlangens, geen integer persoon kan zijn¹⁶. Integere personen zijn in staat zichzelf te kennen en zichzelf te verzetten tegen verleidingen – dit zagen we ook al bij Korsgaard.

De zaak Jansen Steur

Laten we in dit verband kijken naar de zaak Jansen Steur. De ooit zo geëerde neuroloog werd veroordeeld tot drie jaar celstraf vanwege het toebrengen van zwaar lichamelijk en psychisch letsel aan zijn oud-patiënten¹⁷, verduistering van geld¹⁸, en diefstal van medicijnen. Daarnaast vervalste hij recepten om aan het rustgevende en spierontspannende medicijn dormicum te komen, waar hij aan verslaafd was¹⁹. Jansen Steur leed aan een 'ziekelijke' vorm van zelfoverschatting. Zo noemde hij zichzelf 'professor' (hij was echter geen professor) en zette hij de naam van zijn moeder (Steur) achter zijn achternaam omdat dat chique klonk²⁰. Er was van alles mis aan het gedrag van Jansen Steur en het is niet zinlijk om te zeggen dat het alleen aan gebrek aan integriteit lag.

---

¹² H.G. Frankfurt, 'Freedom of the will and the concept of a person', in *The Journal of Philosophy* (1971), p. 7

¹³ *Idem.*, p. 7

¹⁴ *Idem.*, p. 16

¹⁵ Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

¹⁶ *Idem.*

¹⁷ De Volkskrant, 12 februari 2014

¹⁸ NRC, 28 oktober 2013

¹⁹ Elsevier, 4 november 2013

²⁰ Elsevier, 4 november 2013

Maar Jansen Steur was verslaafd en een verslaafde is volgens Frankfurt niet in staat om zijn eigen wil te bepalen. Iemand die verslaafd is laat zich leiden door zijn eerste-orde verlangens; deze zijn te sterk om zich tegen te kunnen verzetten – óf het maakt hem gewoonweg niet uit welk verlangen uiteindelijk effectief zijn wil bepaalt. Of het nu om onvermogen of onverschilligheid om de wil te bepalen gaat, het ontbreekt de verslaafde aan een vrije wil. Een geïntegreerd persoon is vrij, in de zin dat hij controle heeft over zijn verlangens. Om die reden is er in het geval van Jansen Steur geen sprake van een geïntegreerde persoonlijkheid. Dit kunnen we ook zeggen over machtwellustelingen: ook zij laten zich leiden door hun eerste-orde verlangen naar macht. Macht werkt in die zin verslavend dat het een dermate sterk eerste-orde verlangen kan zijn dat mensen er door worden verblind.

Woorden in lijn met daden

Benjamin verwoordt het nog anders: integriteit moet voldoen aan ‘een drietal voorwaarden, namelijk 1) een redelijk coherente en relatief stabiele set van gekoesterde waarden en principes, 2) verbaal gedrag dat een uiting is van die waarden en principes, en 3) handelen in overeenstemming met deze waarden en principes, consistent met wat men zegt.’²¹ Zeker het eerste punt is in lijn met wat Frankfurt en Korsgaard schreven, maar wat Benjamin benadrukt naast de andere twee punten, is dat iemands woorden in lijn moeten zijn met zijn daden. Het gaat dus om “zeggen wat je doet en doen wat je zegt”.

‘24 uur tussen leven en dood’

Laten we kijken naar de rel omtrent het reality tv-programma ‘24 uur tussen leven en dood’. Het VUmc liet voor dit programma, zonder toestemming van patiënten, productiebedrijf Eyeworks op de afdeling spoedeisende hulp filmen, en schond hiermee het medisch beroepsgeheim. “Het OM vindt dat de twee partijen zich schuldig hebben gemaakt aan het heimelijk meeluisteren of opnemen van gesprekken in publieke ruimten. Ze hebben beelden en gesprekken opgenomen zonder dat dit vooraf voldoende kenbaar is gemaakt”²². Terwijl patiënten voor behandeling naar het ziekenhuis gingen, in de veronderstelling dat hun privacy daar gewaarborgd zou zijn, stond het VUmc toe dat er opnames gemaakt werden, terwijl een deel van de patiënten hier niet van op de hoogte was. Het ziekenhuis liet het medisch beroepsgeheim dus even ‘varen’ zodat Eyeworks zijn gang kon gaan. Hoewel het

²¹ M. Benjamin, “Splitting the difference: Compromise and Integrity in Ethics and Politics”, p. 51

²² NOS, 21 juni 2013

medisch beroepsgeheim een zeer belangrijk principe voor het ziekenhuis is, was toestemming verlenen aan Eyeworks om te filmen, zeker geen uiting van dit principe. Wellicht zonder kwade bedoelingen, werd er wel erg losjes omgesprongen met de principes van het ziekenhuis. Maakt dit voorval de bestuurders van het VUmc in het geheel niet integer? Dat zou wellicht wat ver gaan om te zeggen. Echter, het maken van dergelijke verkeerde afwijgingen en de onverschilligheid waarmee er is omgegaan met het medisch beroepsgeheim laten wel zien dat integriteit niet al te hoog in het vaandel stond. De principes van het ziekenhuis waren niet coherent (de ene keer is privacy wel belangrijk en de andere keer niet), en terwijl patiënten dachten dat hun privacy gewaarborgd was, werd er heimelijk – zonder de patiënten op de hoogte te stellen – toegestaan om opnames te maken.

Het vermogen tot kritische reflectie

Echter, halsstarrig vasthouden aan bepaalde principes – wat men ook n wel koppigheid noemt – is zeker niet hetzelfde als integriteit. De visie van een fanaticus of een dogmaticus is bijvoorbeeld wel gebaseerd op een zeer consistente set waarden, maar wat hen ontbreekt is het vermogen tot kritische reflectie, en met name *zelfreflectie*. Volgens hoogleraar ethiek aan de Nederlandse Defensie Academie Verweij kun je integriteit typeren “als een vermogen dat gebaseerd is op kritische reflectie, en als het vermogen om de bij deze reflectie horende twijfels, conflicten en innerlijke spanning te erkennen en hier op een constructieve manier mee om te gaan.”²³ Het interne conflict is juist een essentieel onderdeel van het menselijk leven en het zou dan ook vreemd zijn te trachten dit uit de wereld te helpen, zeker met oog op de huidige pluralistische samenleving. De innerlijke spanning moet als een bewijs van integriteit gezien worden, en niet als een zwakte ervan²⁴. Het vermogen tot kritische zelfreflectie zorgt ervoor dat iemand zich op een intelligente manier aan nieuwe omstandigheden kan aanpassen en betreft dus ook een zekere mate van openheid en nieuwsgierigheid. De fanaticus en de dogmaticus zijn daarom bepaald niet integer te noemen, want zij durven de worsteling niet aan te gaan.

Trouw aan wie je bent

Maar bepaalde principes kunnen zo belangrijk zijn voor een persoon, dat het compromitteren ervan beschouwd wordt als het opgeven van een essentieel aspect van het zelf. Door die principes op te geven zou je

---

²³ D. Verweij, “Geweten onder schot”, p. 176

²⁴ Idem., p.167

eigen heelheid en integriteit verzwakken of verraden²⁵. Williams spreekt over 'ground projects' - projecten waarmee mensen zich op een dermate diep niveau identificeren, dat het datgene is waar hun leven om draait. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld familiebanden, vriendschappen, religie, het beoefenen van een bepaald beroep, of een artistiek doel. Het loslaten hiervan betekent dan ook dat een persoon een stukje van zijn identiteit kwijt raakt, en dus de grip verliest op wie hij is²⁶. Integriteit gaat dus ook om het trouw blijven aan wie men is. Bepaalde vrijheden moeten wel worden ingeleverd in een pluralistische samenleving waar iedere persoon zo zijn verlangens en principes heeft. Maar van bepaalde principes kunnen personen gewoonweg geen afstand doen zonder zich van zichzelf te vervreemden. Het gaat dus over mensen die trouw zijn aan hun beloftes en toezeggingen, zeker ook in relatie tot zichzelf.

Conclusie

Kortom, volgens deze zienswijze blijkt dat het concept integriteit kan gaan over een relatie tot jezelf, waarbij je een eenheid probeert te bereiken of te bewaren. Het gaat om een coherente of geïntegreerde persoonlijkheid. Keuzes en handelingen dragen bij *aan* wie je bent, en zijn tevens een uiting *van* wie je bent. Integriteit gaat dus over het vormen van een coherente en consistente identiteit. Iemand die zich door het minste of geringste verlangen laat leiden, of die zijn principes en gekoesterde waarden zomaar omgooit, om een ander te paaien, is geen consistent geheel. Iemand die zich bewust is van de verleidingen om zich heen, maar die zelf zijn eigen wil bepaalt, en trouw is aan zijn eigen waarden en principes, is dat wel. Kritisch reflecteren op het zelf is van belang, het aangaan van het interne conflict getuigt juist van integriteit. Een integer persoon moet in staat zijn om dus een beetje mee te bewegen – wat noodzakelijk is aangezien hij niet alleen op aarde is - maar er is een bepaalde kern van het zelf die heel moet blijven. Wie dat verraadt, schendt zijn eigen integriteit, en wie daar aan komt bij een ander, doet inbreuk op diens integriteit.

Integriteit gaat dus over een spanningsveld: het gaat om de vraag hoe je je verhoudt tot de verdeeldheid in jezelf. Waar zit de fragiele grens tussen genoeg kritische reflectie en genoeg doorzettingskracht? Hierbij kun je je afvragen of het eigenlijk wel mogelijk is om 'ultiem' integer te zijn, of dat het een ideaal is waarnaar je moet blijven streven. Wat ook blijkt is dat er dus niet per definitie iets over de inhoud van het karakter gezegd hoeft te worden. Iemand die zegt: ik ga de belasting ontduiken, en dit vervolgens ook doet, zou volgens deze visie een integer persoon kunnen

---

²⁵ M. Benjamin, "Splitting the difference: Compromise and Integrity in Ethics and Politics", p. 14

²⁶ B. Williams, "Utilitarianism: for and against", p. 116

zijn. Het is ook mogelijk om het volledig oneens te zijn met iemand zijn morele standpunt, bijvoorbeeld het standpunt van de paus over de rol van vrouwen in de kerk, maar toch te erkennen dat hij een integer persoon is²⁷.

Een kritiek op deze visie is dat ook 'slechte' mensen integer genoemd kunnen worden, zolang ze maar consistent hun 'slechte' principes aanhangen. Dit staat echter ter discussie, het is bijvoorbeeld mogelijk om te beargumenteren dat een 'slecht' persoon geen eenheid van karakter kan hebben omdat hij zich laat leiden door bepaalde verlangens (macht, rijkdom, enz.). Maar het specificeren van de inhoud van het karakter van integere personen heeft geen prioriteit voor de besproken denkers, aangezien volgens hen het beschrijven dan de formele relatie tot het zelf voldoende is. Op dit punt worden deze filosofen – met name Frankfurt en Williams – bekritiseerd. Daarbij moet gezegd worden dat voor deze beide filosofen niet het hoofddoel was om integriteit te beschrijven. Immoreel gedrag kwam in feite helemaal niet ter sprake in hun artikelen over integriteit. In het volgende hoofdstuk zal ik het perspectief beschrijven dat juist wel een inhoudelijke invulling aan het concept integriteit geeft.

---

²⁷ Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

Literatuur analyse: moreel juist

In het vorige hoofdstuk is beschreven dat integriteit niet per definitie over goed of juist handelen hoeft te gaan. Maar dat is één zienswijze. Er zijn ook denkers die juist wel een morele invulling aan het begrip integriteit toeschrijven. Ook in het publieke debat lijkt men vaak aan te nemen dat integriteit iets met goed of juist handelen te maken heeft. Van integere personen wordt gedacht en verwacht dat ze eerlijk, oprecht en betrouwbaar zijn, dat je op ze kunt bouwen. Een integer persoon wordt vaak beschreven als objectief, onpartijdig, en trouw aan bepaalde morele normen en waarden²⁸. Maar waar komt dit begrip van integriteit vandaan? En hoe kunnen we dit rechtvaardigen? Dit hoofdstuk beschrijft de tweede visie op integriteit van het door Cox (et al.) gemaakte onderscheid²⁹. In dit hoofdstuk worden de standpunten van filosofen Lynne McFall, Cheshire Calhoun en Jody Graham besproken. Opnieuw wordt actuele casuïstiek ter illustratie aangevoerd. McFall beschrijft dat een redelijk persoon de maatstaf is voor de principes die een integer persoon aanhangt, Calhoun beschrijft dat integriteit te maken heeft met het erkennen van jezelf als individu tussen vele anderen, en Graham noemt dat het kunnen inzien wat moreel juist is essentieel is voor integriteit.

De redelijke persoon als maatstaf

McFall sluit aan bij wat er in het vorige hoofdstuk beschreven is, maar stelt dat de invulling van de principes die men aanhangt wel degelijk van belang is. Ook zij noemt integriteit het zijn van een onverdeeld en geïntegreerd geheel. Integriteit vereist dat een persoon een consistente set principes onderschrijft en ondanks verleidingen of uitdagingen aan deze principes kan vasthouden, om wat hij als de juiste redenen ziet. Echter, het kunnen weerstaan van verleidingen is niet de enige test voor integriteit, het moet ook om iets *belangrijks* gaan³⁰. Wanneer we iemand integer noemen hoeven we het niet volledig met iemand zijn principes eens te zijn, maar – let op – we moeten die principes wel kunnen erkennen als *principes die een redelijk persoon belangrijk kan vinden*³¹. Of we iemand integer vinden, hangt dus af van ons eigen begrip van wat belangrijk is. En omdat onze meeste concepten geïnformeerd of gedomineerd zijn door ideeën van wat goed is, is het volgens McFall vanzelfsprekend dat dit weerspiegeld wordt in onze oordelen over iemand zijn integriteit³².

---

²⁸ T. Beauchamp and J. Childress, "Principles of Biomedical Ethics", p. 40

²⁹ Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, "Integrity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>.

³⁰ L. McFall, "Integrity", in *Ethics* (1987), p. 10

³¹ Idem., p. 11

³² Idem., p. 11

Eigen winstbejag bij SGL

Laten we door de bril van McFall kijken naar Stichting Gehandicaptenzorg Limburg (SGL), dat door een machtsrijd tussen de huidige bestuurder en zijn voorganger, een groot aantal rechtszaken, het faillissement van het vervoersbedrijf van SGL en een inval van de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD), bijna failliet is gegaan³³. Geld dat de stichting ontving voor de zorgboerderij en de zorgmanege ging deels naar de portemonnee van oud-bestuurder Guus de J., waarmee hij vervolgens dressuurpaarden, luxe panden en verbouwingen bekostigde³⁴. Dit deed hij samen met zijn vriendin - de voormalige directiesecretaresse van de zorginstelling³⁵. De machtsrijd tussen huidig bestuurder Leon Poels en Guus de J. kostte volgens Poels tonnen – volgens grondlegger van SGL Peter Olivers ten minste drie miljoen – geld dat bestemd was voor de zorg aan lichamelijke gehandicapten³⁶. Volgens McFall gaat integriteit onder meer over het aanhouden van principes die een redelijk persoon belangrijk kan vinden. Over deze principes hoeven we het niet allemaal met elkaar eens te zijn – maar doelbewuste zelfverrijking over de rug van verstandelijk en/of lichamelijk gehandicapten cliënten zal door geen normaal mens geprezen kunnen worden. Of hij nu de verkeerde principes, of helemaal *geen* principes aanhing. Over de J. valt bovendien ook te zeggen dat hij niet in staat was verleidingen te weerstaan; hij liet zich leiden door hebzucht en eigen winstbejag.

Erkenning van jezelf als individu tussen vele anderen

Volgens denker Calhoun moeten we integriteit beschouwen als 'ergens voor staan'³⁷. Integriteit is verbonden met het beschouwen van jezelf als een onderdeel van een gemeenschap en zorg willen dragen voor wat de gemeenschap belangrijk is. Iedereen die de vraag 'wat is de moeite waard?' beantwoordt, doet dit altijd vanuit zijn eigen beraadslagende standpunt. Niemand kan de vraag onafhankelijk van dit eigen standpunt beantwoorden. Hoe zorgvuldig ook wordt nagedacht over die vraag, het blijft altijd je eigen oordeel en het is altijd mogelijk dit verkeerd te hebben. Echter, de enige manier om een antwoord op de 'wat is de moeite waardvraag' te vinden, is door dit eigen standpunt te gebruiken. En aangezien dit voor iedereen geldt, wordt zo'n eigen standpunt toch belangrijk. Integer zijn betekent begrijpen dat je eigen standpunt van belang is omdat

---

³³ De Volkskrant, 21 november 2013

³⁴ NOS, 22 november 2013

³⁵ De Volkskrant, 21 november 2013

³⁶ De Volkskrant, 21 november 2013

³⁷ C. Calhoun, "Standing for something" in *The Journal of Philosophy* (1995), p. 253

het alleen vanuit dit standpunt mogelijk is om te oordelen over wat de moeite waard is. Dus een individueel oordeel dient een algemeen belang; en integere mensen behandelen hun eigen waarden als waarden die belangrijk zijn, of belangrijk zouden moeten zijn, voor anderen – die ook belang hebben bij een goed leven³⁸. Als integriteit gaat over deze manier van rekening houden met anderen, dan kunnen we hieruit opmaken dat het niet slechts gaat over het stug vasthouden aan eigen principes. Binnen dit concept is dus geen ruimte voor arrogantie, gewichtigdoenerij, pesten, bekrompenheid, fanatisme, enzovoort. Dergelijke houdingen weerspiegelen een onwil of onkunde om je eigen standpunt als dat van één tussen velen te erkennen, en hier voor te staan, ook bij conflicten³⁹. Integriteit houdt in dat we achter onze overtuigingen moeten staan en tegelijkertijd de twijfels en kritiek van anderen serieus moeten nemen⁴⁰. Integriteit zou dus als een hogere deugd beschouwd kunnen worden, waaronder andere deugden vallen zoals zelfkennis, een sterke wil, moed, eerlijkheid, trouw, nederigheid, respect en zelfrespect⁴¹.

Exorbitante beloning voor bestuurder

Laten we eens kijken naar wat er gaande was bij gehandicaptenzorgorganisatie Humanitas, in juli 2013. Interim-bestuurder Raymond Nicodem declareerde voor zijn werkzaamheden voor de organisatie in deze maand ruim een ton. Dit exorbitante bedrag is niet in overeenstemming met de wettelijke norm: zorgbestuurders mogen maximaal 187 duizend euro verdienen – het jaarsalaris van Nicodem zou omgerekend neerkomen op 1,1 miljoen. Nicodem wees er echter zelf op dat er een uitzondering bestaat: “De norm geldt alleen voor bestuurders die langer dan zes maanden in dienst zijn. En ik hoop hier aan het eind van het jaar weer weg te kunnen”⁴². De hoge beloningen leidden tot woede bij werknemers, zeker aangezien er in de gehandicaptenzorg juist fors bezuinigd werd. Wederom wuifde Nicodem deze aantijgingen weg: “Het klopt dat de komende tijd de geldpotjes dichtgaan, maar zoals u kunt zien, hebben wij sinds mijn komst al voor 1 miljoen aan overbodige kosten kunnen wegsnijden. Ik ben mijn tarief dus nu al ruimschoots waard”⁴³. Volgens minister Plasterk kan dat “op geen enkele wijze de bovenmatige honorering rechtvaardigen”⁴⁴. Na deze ophef zijn zowel Nicodem als de Raad van Toezicht op-

---

³⁸ Idem., p. 257-258

³⁹ Idem., p. 259-260

⁴⁰ Idem., p. 260

⁴¹ Idem., p. 260

⁴² De Volkskrant, 14 september 2013

⁴³ De Volkskrant, 14 september 2013

⁴⁴ De Volkskrant, 7 oktober 2013

gestapt. De nieuwe voorzitter van de Raad van Toezicht, Aart Bogerd, zegt blij te zijn dat “nu duidelijk is gemaakt dat het in de zorg niet alleen gaat om regels, maar ook om de vraag wat moreel verantwoord is”.⁴⁵ Nicodem dacht wellicht wel na over het belang dat hij diende voor de gemeenschap, maar hij overschatte zichzelf enorm. Hiermee plaatste hij zichzelf *boven* de gemeenschap. Vervolgens kon hij dit volledig rechtvaardigen door het te rationaliseren. Hij nam de kritiek niet serieus: hij klampte zich aan de regels vast, dat wil zeggen, aan de letter van de regels – aan de geest dacht hij niet.

Het kunnen inzien van wat moreel juist is

Graham schrijft dat integriteit vereist dat de principes waaraan iemand trouw is, principes moeten zijn waar een moreel goede en moreel betrouwbare persoon voor zou kunnen staan. Volgens Graham schiet de visie van Calhoun daar in te kort. Om integer te kunnen zijn moet iemand ook in staat zijn een goed oordeel te vormen over welke principes *moreel juist* zijn.⁴⁶ Graham volgt Mark Halfon die stelt dat we integriteit moeten begrijpen als het consistent nastreven het goede (het beste) te doen, in het bijzonder onder moeilijke omstandigheden – omstandigheden die een bedreiging zijn voor dit nastreven van het goede.⁴⁷ Hierbij verwijst ze naar “epistemologische verantwoordelijkheid”, waarmee ze bedoelt dat iemand bij het vormen van een principe in ieder geval moet voldoen aan het criterium ‘redelijkheid’. Soms rechtvaardigen mensen hun eigen gedrag volledig met smoezen en excuses waar ze zelf in gaan geloven. In zo’n geval is er dus geen sprake van deze epistemologische verantwoordelijkheid. Hierin sluit Graham wel aan bij Calhoun: een integer persoon erkent dat haar oordeel dat van één tussen vele anderen is en neemt kritiek van anderen serieus; het vergt dus een zekere epistemologische bescheidenheid. Een integer persoon moet in staat zijn om in ruw moreel vaarwater te kunnen navigeren: weten wanneer een oordeel heroverwogen dient te worden en wanneer juist niet⁴⁸. Iemand kan heel *open-minded* zijn en oprecht het goede nastreven, maar toch niet integer zijn omdat hij niet genoeg ervaring en morele kennis heeft om te weten wanneer hij zijn hakken in het zand moet zetten of juist zijn principes moet heroverwegen. Een integer persoon streeft deze dingen niet alleen na, hij is hier ook goed in⁴⁹. Graham voegt nog een belangrijke voorwaarde voor integriteit toe aan wat Calhoun bepleit, namelijk dat iemand oprecht geeft

---

⁴⁵ De Volkskrant, 3 januari 2014

⁴⁶ J.L. Graham, “Does integrity require moral goodness?” in Ratio (2001), p. 238

⁴⁷ Idem., p. 242

⁴⁸ ⁴⁸ J.L. Graham, “Does integrity require moral goodness?” in Ratio (2001), p. 244

⁴⁹ Idem., p. 244

om het welzijn van ieder individu⁵⁰. Ze voegt ook nog toe dat betrouwbaarheid en een goed moreel oordeelsvermogen geen onfeilbaarheid impliceren. We hebben het immers over menselijke integriteit, en als mensen maken we nu eenmaal fouten⁵¹.

Conclusie

Deze drie auteurs beargumenteren dus dat integriteit een inhoudelijk dimensie heeft. Zij beschrijven dat over integriteit niet slechts in termen van het zelf gedacht kan worden. Het betreft meer dan de eigen rechtchapenheid: het heeft vooral te maken met moraliteit en daarmee dus met de relatie tot anderen. Moraliteit komt namelijk tot uiting in relaties tot anderen, in een samenleving. Volgens McFall gaat het om een consistente set principes waarvan we kunnen erkennen dat een redelijke persoon deze belangrijk zou kunnen vinden – we vergelijken dit dus met wat in een gemeenschap belangrijk kan worden gevonden – en dit is niet los te koppelen van morele concepten. Calhoun benadrukt dat we onszelf moeten zien als individuen in en onderdeel van een gemeenschap, waarin zowel jijzelf als anderen proberen te bepalen wat de moeite waard is om te doen. We moeten voor ons eigen beste oordeel staan en tegelijkertijd de kritieken en oordelen van anderen serieus nemen. Er is dus sprake van een gezamenlijk belang. Graham gaat nog verder en schrijft dat het niet alleen om rekening houden met (de oordelen van) anderen gaat, maar dat een integer persoon ook moreel oordeelsvermogen heeft, en dus in staat is morele principes aan te halen. Ook bij deze visie op integriteit kun je je afvragen of ulthm integer zijn wel mogelijk is – Graham wijst hier ook op. Wat duidelijk is geworden, is dat er een externe bron nodig is om je oordeel aan te toetsen, om te kunnen reflecteren. In je eentje integer zijn, dat gaat niet.

---

⁵⁰ Idem., p. 247

⁵¹ Idem., p. 250

Media analyse: integriteit, integer en #integriteit

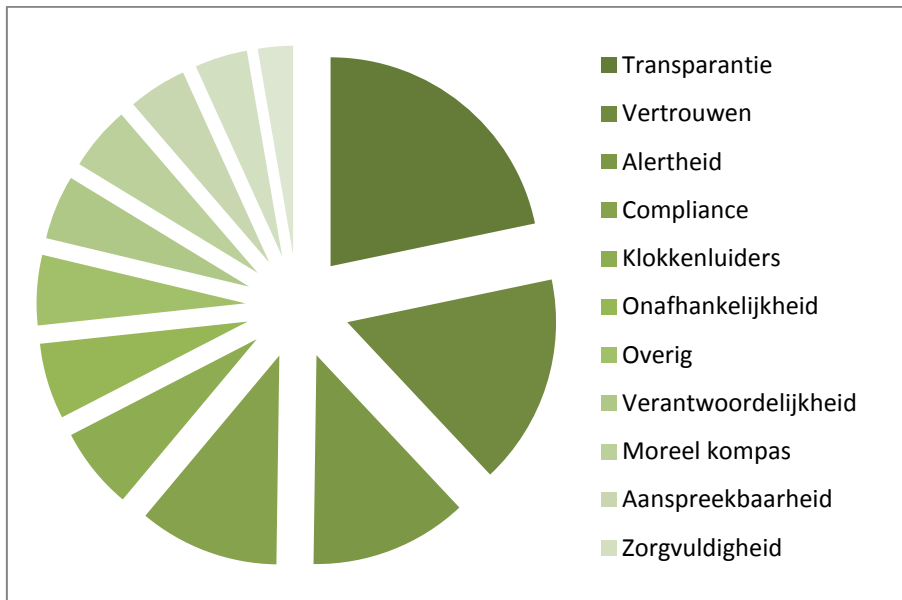
Tot nu toe heeft u kunnen lezen over visies die een rol spelen in het filosofisch debat. In dit hoofdstuk ligt de focus op een ander debat, namelijk het publieke debat. Dit hoofdstuk beschrijft hoe integriteit in de media naar voren komt. Dat wil zeggen: met welke termen integriteit in verband wordt gebracht. In sommige gevallen dienen de termen een definitie van integriteit te geven, in andere gevallen gaat het om termen die iets met integriteit te maken hebben, bijvoorbeeld voorwaarden voor integriteit. Vaak gaat het om termen waarbij het duidelijk is dat er in ieder geval *geen* sprake is van integriteit. Op internet is gedurende drie maanden, namelijk februari, maart en april 2014, gezocht naar artikelen en nieuwsberichten waarin het woord 'integriteit' of 'integer' voorkwam, en Twitter-berichten (Tweets) waarin '#integriteit' voorkwam. De berichten komen bij zeer uiteenlopende websites vandaan: websites van dagbladen zoals De Volkskrant en het NRC Handelsblad, websites van lokale en regionale dagbladen, nieuwswebsites zoals NOS.nl en Nu.nl, blogs, platforms voor specifieke doelgroepen, politieke partijen, online magazines en andere websites⁵². Alle nieuwsberichten werden via de Google-meldingen app uitgelicht, en vrijwel dagelijks, vaak ook meerdere malen per dag, kwam een melding van een nieuwsbericht waarin 'integriteit' of 'integer' voorkwam. Integriteit bleek dus een veelbesproken onderwerp te zijn. Van alle termen die aan integriteit gelinkt werden, is een verdeling in twee categoriën gemaakt, simpelweg '*integer*' en '*niet integer*'. Dit hoofdstuk geeft weer wat er met bepaalde termen bedoeld wordt, ook aan de hand van voorbeelden uit de media. De volgorde waarop de begrippen worden uitgelegd correleren met de frequentie waarin deze voorkwamen. Het doel van dit hoofdstuk is om er achter te komen hoe de term 'integriteit' gebruikt wordt, zonder hier een normatief oordeel over uit te spreken: of de media het nu goed of fout hebben, deze bevindingen geven weer wat er zoal in verband wordt gebracht met integriteit.

Integer

In onderstaande figuur is een overzicht te zien van hoe vaak bepaalde termen ten opzichte van andere termen voorkwamen in de berichten. Uiteraard waren onderstaande twaalf begrippen niet de enige begrippen die een rol speelden in berichten over integriteit. Echter om een overzicht te creëren zijn verschillende termen samengevoegd.

---

⁵² Voor een overzicht van alle bronnen, zie bijlage

Transparantie

Transparantie werd verreweg het meest genoemd in de berichtgeving. Hier onder vallen ook termen als ‘openheid’, ‘controleerbaarheid’, en (in de wetenschap) ‘bronvermeldingen’. Het gaat over het verschaffen van inzicht in de situatie of de gehanteerde werkwijze. Dit houdt in ieder geval in dat relevante informatie openbaar wordt gemaakt. Hierbij valt te denken aan boekhouding van een organisatie, salarissen, beloningen, getroffen regelingen en bronvermeldingen (wetenschappelijke integriteit). Door transparant, open en controleerbaar te zijn kan een organisatie of een persoon laten zien dat hij niets te verbergen heeft. Om integriteit te waarborgen achten (lokale) overheden, bedrijven en universiteiten het zeer belangrijk om transparant en open te zijn. Transparantie wordt dus in verband gebracht met integriteit omdat het een middel of een voorwaarde is. “Het middel bij uitstek om machtsbederf of een aantasting van de integriteit tegen te gaan is een hoge mate van openheid”⁵³. Toch wordt er ook kritisch op gereageerd, transparantie alleen is nog geen integriteit: “Transparantie wordt ondertussen bejubeld, terwijl dit het probleem niet oplost. Geeft slechts inzicht in de omvang. #integriteit”⁵⁴.

Vertrouwen

Na transparantie ging het in de berichtgeving het meest over vertrouwen. Onder vertrouwen vallen ook termen als ‘eerlijkheid’ en ‘betrouwbaarheid’. Vertrouwen gaat over het geloof in de betrouwbaarheid van een

⁵³ Wassenaarders.nl, “Goed bestuur en leiderschap”, 12 maart 2014, <http://www.wassenaarders.nl/politiek/goed-bestuur-en-leiderschap>

⁵⁴ Tweet door @GhislaineVThiel, 22 oktober 2011

persoon. Betrouwbaarheid zou je kunnen omschrijven als: 'doen wat je zegt, en zeggen wat je doet'. Om op iemand te kunnen rekenen is vertrouwen nodig, aangezien het gaat over de bereidheid om in zekere mate afhankelijk van de ander te zijn. Hierbij wil je dus graag verwachten dat die ander je niet zal benadelen. Dat gaat met een risico gepaard, aangezien het altijd mogelijk is om vertrouwen te schaden: door oneerlijk te zijn, maar ook door onzorgvuldig om te gaan met verwachtingen, afspraken, iemand zijn eigendommen of bepaalde informatie. Eerlijkheid impliceert dat iemand betrouwbaar en openhartig is. Vertrouwen is nodig om een (duurzame) relatie op te bouwen. "Als vertrouwen weg is, win het terug! #Integriteit voorop, geen #vriendjespolitiek. Mijn motto: Eerlijkheid duurt het langst! #11@VVD033"⁵⁵. In sommige gevallen wordt vertrouwen als een middel voor integriteit genoemd, in andere gevallen is het juist andersom, bijvoorbeeld: "Het vertrouwen van de burger in de politiek staat op het spel. Door meer aandacht te besteden aan integriteit kan de politicus dat vertrouwen terugwinnen"⁵⁶. Interessant om te noemen is dat in de Engelse taal, meer woorden bestaan voor wat wij vertrouwen en betrouwbaarheid noemen: *trust*, *confidence*, *faith*, *trustworthiness*, en *reliability*.

Alertheid

Alertheid was ook een populaire term in de berichtgeving omtrent integriteit. Hierbij gaat het om alertheid op en bewustzijn van integriteitsrisico's, over het besef van je positie binnen de organisatie, en over voorbeeldgedrag. Integriteitschendingen beginnen soms heel klein, zo klein dat mensen zich niet eens bewust zijn van de misstap die ze begaan. Vaak besluiten mensen niet van de ene op de andere dag om eens flink te gaan frauderen. Alertheid op dergelijke risico's is dus nodig voor integriteit aangezien mensen door bepaalde (perverse) prikkels van een systeem makkelijk verleid kunnen worden. Advocaat Marc Schoonhoven schrijft in een column op Binnenlandsbestuur.nl, "...ik zei het al, voor zover ik dat kan overzien, valt het met bewuste integriteitschendingen wel mee. Wat volksvertegenwoordigers en leden van dagelijkse besturen zich echter vaak onvoldoende realiseren, is dat integriteit je kan 'overkomen'⁵⁷. In een andere column van dezelfde website staat dat het vaak voorkomt dat een politicus of een bestuurder "...achteraf tot de conclusie komt dat hij bepaalde beslissingen beter niet had kunnen nemen. Een integriteitskampioen hebben we niet nodig, maar wel een toenemende mate van

⁵⁵ Tweet door @Elise033, 9 maart 2014

⁵⁶ NOS, "Integriteit raadsleden onderbelicht", 15 februari 2014, <http://nos.nl/artikel/611328-integriteit-raadsleden-onderbelicht.html>

⁵⁷ Binnenlands Bestuur, "Integriteit overkomt je", 3 januari 2013, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ambtenaar-en-carriere/partners/capra-advocaten/integriteit-overkomt-je.8640449.lynkx>

integriteitsalertheid”⁵⁸. Ook besef van de positie binnen een organisatie is belangrijk. Als een bestuurder zich niet aan de regels houdt, worden werknemers van een organisatie ook minder strikt in de omgang hiermee.

Compliance

Daarna kwam *‘compliance’* het meeste voor – wat letterlijk ‘gehoorzaamheid’ betekent. Met *compliance* wordt bedoeld dat een persoon handelt in overeenstemming met de binnen de organisatie geldende wetten en regels. Hoewel de term *compliance* zelf niet vaak genoemd werd, kwamen begrippen die hier onder vallen wel vaak voor: regels, procedures, gedragscodes, toezicht, straffen en het afleggen van een eed. Het komt dan ook vaak voor - bij financiële instellingen is dit zelfs verplicht - dat er een *‘compliance officer’* wordt aangesteld om toezicht op naleving van de regels te houden. Door middel van strikte regelgeving en toezicht wordt beoogt integriteit te bevorderen, zoals bijvoorbeeld in het geval van banken: “In de afgelopen jaren is er door scherpere regelgeving veel aan gedaan om te voorkomen dat banken te grote risico’s nemen of dat er malversaties zoals de Libor-affaire kunnen optreden”⁵⁹. Ook bij lokale overheden wordt aan regelgeving gewerkt: “Om te bepalen wat je moet doen in bepaalde gevallen waarin integriteit in het spel is heeft de gemeente Enschede een gedragscode opgesteld, waarin regels staan voor een aantal concrete situaties”⁶⁰. In sommige gevallen laat een bedrijf, overheid of universiteit haar werknemers een eed afleggen: “Promovendi en onderzoeksmasterstudenten van het Erasmus Research Institute of Management (ERIM) hebben in januari vorig jaar... publiekelijk de eed afgelegd ter afsluiting van een cursus wetenschappelijke integriteit”⁶¹. Echter, *compliance* roept gemengde gevoelens op, en zeker niet iedereen is het er over eens dat strenge regels tot verbetering leiden: “Hoog tijd! niet meer regels, maar ander gedrag en elkaar aanspreken #integriteit”⁶². In de meeste gevallen kiezen organisaties voor een combinatie van *compliance* en andere manieren om vertrouwen te bevorderen: Hans Clevers (president van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen) zegt in een interview dat “...regels alleen fraude niet

---

⁵⁸ Binnenlands Bestuur, “Een beetje meer integer graag!”, 22 januari 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/partners/capra-advocaten/een-beetje-meer-integer-graag!.9194866.lynkx>

⁵⁹ NRC, “Gedragsregels voor bankiers, klanten bepalen maatschappelijke rol bank”, 10 april 2014, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/04/10/klanten-gaan-maatschappelijke-rol-banken-bepalen-gedragsregels-voor-bankiers/>

⁶⁰ A&O, “Integriteit”, 4 april 2005, <http://www.aeno.nl/weblog/werkenbij02/archives/2005/04/integriteit.html>

⁶¹ Erasmus Magazine, “Alle wetenschappers moeten integriteitsverklaring tekenen” 14 januari 2014, <http://www.erasmusmagazine.nl/nieuws/detail/article/6660-alle-wetenschappers-moeten-integriteitsverklaring-tekenen/print.html>

⁶² Tweet door @marcbreugelmans, 5 mei 2012

kunnen voorkomen, het zijn de wetenschappers zelf die eerlijk en oprecht moeten zijn”⁶³.

Klokkenluiders

Daarna werden ‘klokkenluiders’ en ‘het vasthouden aan de persoonlijke norm’ het meest genoemd. Deze twee begrippen liggen enigszins uit elkaar maar gaan allebei over iemand die stevig in zijn schoenen staat en zich niet laat leiden door groepsdruk of (overmatige) loyaliteit aan de organisatie. Het gaat over iemand die in staat is om bepaalde misstanden aan de kaak te stellen en hier een kritisch standpunt over in te nemen. “Integriteit houdt in dat je een persoonlijke norm hanteert van morele en ethische waarden, waaraan je te allen tijde trouw blijft”⁶⁴. Als integriteit gaat over het vasthouden aan je persoonlijke normen en principes, zou je dus kunnen zeggen dat de klokkenluider een toonbeeld van integriteit is. De klokkenluider is inderdaad in staat vast te houden aan zijn persoonlijke norm, maar gaat nog een stap, door met de kritiek naar buiten te treden. “Een oud-medewerker van de NZa legde een omvangrijk dossier aan over gebreken in de beveiliging van vertrouwelijke gegevens bij de NZa. De klokkenluider stelt de integriteit van het handelen van de NZa als organisatie aan de orde”⁶⁵.

Onafhankelijkheid

Onafhankelijkheid werd ook met regelmaat benoemd en betreft in dit geval ook onpartijdigheid en objectiviteit. Het gaat over het niet laten meewegen van je eigen (voor)oordelen of voorkeuren in beslissingen. Een onafhankelijk, onpartijdig en objectief persoon stelt niet zijn eigen belang, dat van familieleden of vrienden of van zijn politieke partij voorop. Het begrip laat dus geen ruimte voor corruptie en vriendjespolitiek. “Volgens de Rechtbank had hij eigen winstbejag zwaarder laten wegen dan objectiviteit van overheidsbeslissingen”⁶⁶. Onafhankelijkheid is dus een voorwaarde voor integriteit. Niet alleen eigen belang of het willen paaien van anderen kan een reden zijn om partijdig of subjectief te handelen, het komt ook voor dat een persoon onder druk staat of financieel afhankelijk is en daardoor niet in staat wordt gesteld onafhankelijk te handelen. Ie-

---

⁶³ De Volkskrant, “Hetze tegen wetenschapsfraudeurs gaat te ver”, 7 maart 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/6185/SciencePalooza/article/detail/3609152/2014/03/07/Hetze-tegen-wetenschapsfraudeurs-gaat-te-ver.dhtml>

⁶⁴ Management Issues, “Integriteit: blijf trouw aan jezelf”, http://www.managementissues.com/ontwikkelingstools/ontwikkelingstools/integriteit_blijf_trouw_aan_jezelf_20050213219.html, geraadpleegd op 10 februari 2014

⁶⁵ Nationale Zorggids, “Integriteit NZa onder de loep na zelfmoord medewerker”, 10 april 2014, <http://www.nationalezorggids.nl/zorgpersoneel/nieuws/20025-integriteit-nza-onder-de-loep-na-zelfmoord-medewerker.html>

⁶⁶ Binnenlands Bestuur, “Een beetje meer integer graag!”, 22 januari 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/partners/capra-advocaten/een-beetje-meer-integer-graag!.9194866.lynkx>

mand moet eerst in staat zijn om vrij en zelfstandig te kunnen beslissen, om een onafhankelijke positie in te kunnen nemen.

Verantwoordelijkheid

Daarna kwam verantwoordelijkheid het meest voor. Verantwoordelijkheid gaat over twee dingen: verantwoordelijkheid *nemen* voor iets en verantwoording *afleggen*. Volgens het Van Dale Woordenboek gaat verantwoordelijkheid over de zorg en toewijding die voor iets vereist zijn. Met het nemen van verantwoordelijkheid neem je bepaalde plichten op waarvoor je zelf zorg moet dragen. De plicht om verantwoording af te leggen impliceert ook dat iemand *aangesproken* kan worden op zijn handelen en de gevolgen die dit heeft. Eén van de zeven gedragsregels voor bankiers, opgesteld door de Nederlandse Vereniging van Banken, met als doel uit de dragen dat medewerkers integer en deskundig zijn, is: “een bankier is open en eerlijk over zijn gedrag en kent zijn *verantwoordelijkheid* voor de samenleving”⁶⁷. Lokale politieke partij Passie voor Wassenaar noemt op hun website: “Integriteit heeft vooral te maken met openheid en het kunnen en willen afleggen van verantwoordelijkheid over het gedrag”⁶⁸. Integer zijn heeft dus te maken met *eigen* verantwoordelijkheid, anderen kun je hier niet zonder meer verantwoordelijk voor stellen: “#vvdcongres wil Commissie Integriteit oprichten. #Integriteit is niet de verantwoordelijkheid van anderen maar van jezelf! Is wat je BENT!”⁶⁹.

---

⁶⁷ NRC, “Gedragsregels bankiers, klanten bepalen maatschappelijke rol banken”, 10 april 2014, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/04/10/klanten-gaan-maatschappelijke-rol-banken-bepalen-gedragsregels-voor-bankiers/>

⁶⁸ Wassenwaarders.nl, “Goed bestuur en leiderschap”, 12 maart 2014, <http://www.wassenwaarders.nl/politiek/goed-bestuur-en-leiderschap>

⁶⁹ Tweet door @ienvanderpol, 24 november 2012

Moreel kompas

Ook vaak wordt er van uit gegaan dat integriteit te maken heeft met goed of juist handelen, met het hebben van een moreel kompas, besef van normen en waarden en ethisch verantwoord gedrag. Moraliteit gaat over een set van normen en waarden in een bepaalde samenleving, het gaat over wat de mensen in de samenleving goed en belangrijk vinden. Moreel handelen impliceert dus kennis van het goede. Op de website Carriertijger.nl wordt integriteit omschreven als het weten wat goed is om te doen: "als regels ontbreken of onhelder zijn, dan oordeel je en handel je op moreel verantwoorde wijze, op basis van algemeen aanvaarde sociale en ethische normen"⁷⁰. Op een website over managementissues staat dat integriteit inhoudt "dat je handelt omdat dat de juiste handelwijze is en niet omdat dat 'in' is, of politiek correct"⁷¹. Ook in dit bericht op Twitter wordt genoemd dat het gaat om het goede doen: "#Integriteit is het goede doen ook als niemand kijkt. Wat betekent integer handelen voor jou?"⁷². Aandacht voor wat dit 'goede' is, is dus van belang: 'Integriteitsdilemma's behoren tot de dagelijkse praktijk van onze publieke functionarissen... Aandacht voor het morele kompas, is per definitie cruciaal'⁷³, stelt Leo Huberts, hoogleraar Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit.

Aanspreekbaarheid

Vervolgens ging het in de media regelmatig over aanspreekbaarheid, als ook 'elkaar aanspreken' 'bespreken' en dialoog, Je kunt je voorstellen dat als integriteit geheel je eigen verantwoordelijkheid is, het niet makkelijk is om integer te zijn. Je hebt juist elkaar nodig om geen kleine misstappen te begaan, ook omdat mensen soms onbewust verkeerd gedrag vertonen. Het praten over een situatie die als lastig werd ervaren, kan handvatten bieden voor als er een volgende keer komt waarin zo'n lastige situatie zich weer voordoet. Bovendien helpt het om elkaar aan te spreken op gedrag dat niet door de beugel kan. Door elkaar de hand boven het hoofd te houden en problemen in de doofpot te stoppen, worden onwenselijke situaties in stand gehouden. Het is dus belangrijk dat er juist wel een dialoog tot stand komt. Peter Otten, voorzitter van Raadslid.Nu, de beroepsvereniging van raadsleden, stelt: "Door er ook echt over te praten, wordt het veel makkelijker om elkaar aan te spreken op

---

⁷⁰ Carriertijger, "Professionele eigenschappen: integriteit", <http://www.carriertijger.nl/functioneren/professionele-eigenschappen/integriteit>, geraadpleegd op 12 februari 2014

⁷¹ Management Issues, "Integriteit: blijf trouw aan jezelf", http://www.managementissues.com/ontwikkelingstools/ontwikkelingstools/integriteit_blijf_trouw_aan_jezelf_20050213219.html, geraadpleegd op 10 februari 2014

⁷² Tweet door @Elisakr1, 25 april 2014

⁷³ Binnenlands Bestuur, "Integriteit lokaal bestuur is big business", 16 maart 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/integriteit-lokaal-bestuur-is-big-business.9219474.lynkx>

dingen die niet kunnen."⁷⁴ Aanspreekbaarheid vergt een zeker incasseringsvermogen voor het ontvangen van kritiek. Ook dit is een onderdeel van integriteit. Op website Carrieretijger.nl staat: "je bent aanspreekbaar op je gedrag, en je spreekt anderen hierop aan"⁷⁵. Het werkt dus twee kanten op. Wel is het noodzakelijk dat mensen kwesties kunnen aankaarten zonder daardoor negatieve gevolgen voor zichzelf te ervaren, zoals pesten, buitensluiten of zelfs ontslag. "Het is belangrijk dat medewerkers zich vrij voelen om kwesties rond integriteit aan de orde te stellen"⁷⁶, vertelt Reinier van Zutphen, voorzitter van de werkgroep Integriteitsmaatregelen Rechtspraak.

Zorgvuldigheid

Ook zorgvuldigheid werd een aantal keer genoemd. Zorgvuldigheid gaat over het zo goed mogelijk uitvoeren van een bepaalde taak: nauwkeurig, oplettend en consciëntieus. Meestal hebben mensen geen kwaad in de zin als ze een integriteitschending begaan, maar kiezen ze voor makkelijkste weg of lopen ze er de kantjes van af. Door zorgvuldig te werk te gaan wordt het risico op een integriteitschending door kleine of onbewuste misstappen kleiner. Volgens het Arbeidsmarkt & Opleiding Fonds is dit precies waar integriteit om gaat: "Kort gezegd gaat integriteit om het zorgvuldig en juist handelen van een ambtenaar"⁷⁷. Ook is zorgvuldigheid één van de principes waar wetenschappers van de Erasmus Universiteit aan zullen voldoen volgens de integriteitverklaring die zij hebben afgelegd⁷⁸.

Algemeen belang dienen

Een paar keer werd het dienen van een algemeen belang genoemd. Dit kan gaan over het belang van de samenleving, of op kleinere schaal het belang van de organisatie. Het gaat er in ieder geval om dat het eigenbelang niet voor op staat. Vooral in (semi-) publieke instellingen is dit vitaal aangezien deze (deels) door belastinggeld gefinancierd worden. Ook in de zorg is het essentieel dat het belang van de patiënt voor op staat, gezien deze zich in een buitengewoon kwetsbare positie bevindt. De

---

⁷⁴ NOS, "Integriteit raadsleden onderbelicht", 15 februari 2014, <http://nos.nl/artikel/611328-integriteit-raadsleden-onderbelicht.html>

⁷⁵ Carrieretijger, "Professionele eigenschappen: integriteit", <http://www.carrieretijger.nl/functioneren/professionele-eigenschappen/integriteit>, geraadpleegd op 12 februari 2014

⁷⁶ Rechtspraak.nl, "Elke rechtbank vertrouwenspersoon integriteit", 10 april 2014, <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Pages/Vertrouwenspersoon-integriteit-op-elke-rechtbank.aspx>

⁷⁷ A&O, "Integriteit", 4 april 2005, <http://www.aeno.nl/weblog/werkenbij02/archives/2005/04/integriteit.html>

⁷⁸ Erasmus Magazine, "Alle wetenschappers moeten integriteitsverklaring tekenen" 14 januari 2014, <http://www.erasmusmagazine.nl/nieuws/detail/article/6660-alle-wetenschappers-moeten-integriteitsverklaring-tekenen/print.html>

PvdA in Vlissingen stelt over integriteit het volgende: “Integriteit is een morele eis, met als kern dat het algemeen belang nimmer vermengd wordt met het persoonlijk belang en ook dat het algemeen belang altijd uitgaat boven het persoonlijk belang”⁷⁹. Het vergt een hoge mate van besef van de belangen van anderen. Voordat een kandidaat-wethouder aan zijn functie begint wordt hij “bewust gemaakt van het feit dat hij het algemeen belang en niet zijn persoonlijk belang moet dienen. En dat die scheidslijnen niet altijd even duidelijk zijn en integriteitsrisico’s (valkuilen) in een klein hoekje zitten”⁸⁰.

Overig

Uiteraard werden er in de berichtgeving nog meer termen genoemd die niet onder de eerdergenoemde begrippen vielen. Dit waren begrippen als ‘eenheid’, ‘eigenheid’, ‘onkreukbaarheid’, ‘respect’, ‘moed’, ‘milieuvriendelijk’, ‘consequent’. Ook ging het over lichamelijke en seksuele integriteit en over territoriale integriteit. Deze begrippen konden niet gecombineerd worden met de hiervoor beschreven begrippen. Aangezien deze termen niet meer dan één keer genoemd werden is er geen aparte categorie van gemaakt. In een deel van deze begrippen is duidelijk het verband te zien met de eerder genoemde Latijnse betekenis van *integritas*: gaaf en geheel. Het gaat om het beschermen van iets dat heel is: een eenheid. Dat kan om het lichaam gaan, maar bijvoorbeeld ook om een land (of gebied).

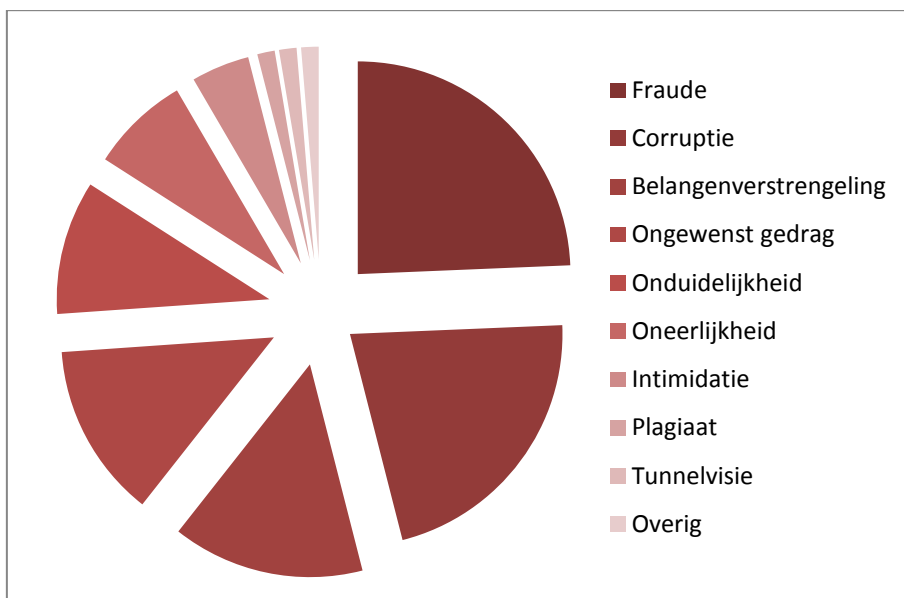
Niet integer

Integriteit werd in de media vaak in verband gebracht met zaken die getuigen van een gebrek aan integriteit. Terwijl vaak minder duidelijk is wat integriteit precies betekent, is het des te meer duidelijk wat in ieder geval niet integer is. Integriteit lijkt dus betrekking te hebben op het *voorkomen* van bepaalde zaken. In onderstaand diagram is te zien over welke zaken dit ging. Wederom zijn verschillende termen samen gevoegd ter bevordering van het overzicht.

---

⁷⁹ PvdA Vlissingen, “Integer gemeentebestuur”, 14 maart 2014, <http://vlissingen.pvd.nl/2014/03/14/integer-gemeentebestuur/>

⁸⁰ Binnelands Bestuur, “Integriteit lokaal bestuur is big business”, 16 maart 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/integriteit-lokaal-bestuur-is-big-business.9219474.lynkx>

Fraude

In de berichtgeving over integriteit kwam de term ‘fraude’ verreweg het meest voor. Het woord ‘fraude’ zelf, maar ook termen als ‘manipulatie’, ‘verduistering’, ‘valse declaraties’, ‘sjoemelen’, en ‘zelfverrijking’. Het gaat om een vorm van bedrog waarbij de zaken anders voorgesteld worden dan ze werkelijk zijn. Volgens het Van Dale woordenboek is fraude ‘bedrog, gepleegd door vervalsing van administratie’. Deze fraude kwam voor in uiteenlopende gebieden: politiek, zorg, wetenschap, internet, en bij banken. In sommige gevallen ging het om grootschalige fraude, in andere gevallen om ‘sjoemelen’. Groot of klein, geld of andere cijfers, het kreeg allemaal de stempel ‘fraude’ opgedrukt: een zeer populair begrip. Er gaat dus veel mis. “Vorig jaar maakten zorgverzekeraars bekend dat zij vreesden dat er jaarlijks voor minstens 1 miljard euro aan frauduleuze declaraties ingediend werd door ziekenhuizen”⁸¹. Ook de bancaire wereld verloor het vertrouwen van veel mensen: “de grootschalige manipulatie van de valutamarkten is ‘net zo ernstig, zo niet ernstiger’ dan het Libor-schandaal, waarbij de rentetarieven werden gemanipuleerd”⁸². En ook ambtenaren lagen onder vuur: “Links, rechts, sjoemelen (en erger) gebeurt overal, blijkt uit het jaarlijkse overzicht in Vrij Nederland van politici

⁸¹ Follow The Money, “‘Opportunistische’ declaraties kosten Sint Antonius 27,1 miljoen euro”, 12 februari 2014, <http://www.ftm.nl/exclusive/foute-declaraties-kosten-sint-antonius-27-1-miljoen-euro/>

⁸² De Volkskrant, “President Bank of England: ‘Valutafraude is erger dan Libor’”, 12 maart 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3611334/2014/03/12/President-Bank-of-England-Valutafraude-is-erger-dan-Libor.dhtml>

die zich misdragen”⁸³. Dat er veel mis gaat moge duidelijk zijn, maar de vraag is of de heksenjacht op fraudeurs niet wat ver gaat? Wordt er inderdaad meer gefraudeerd dan voorheen, of is slechts de aandacht door fraude toegenomen door een aantal extreme gevallen? Eva Teuling van Science Palooza schrijft in de Volkskrant: “De berichtgeving over vermeende fraudeurs neemt de laatste tijd extreme vormen aan die niet helemaal in verhouding staan met de ernst van de fraudezaken”⁸⁴. Is er misschien sprake van een hype? Directeur Richard Franken van Hoffmann bedrijfsrecherche durft de boude stelling dat er meer gefraudeerd wordt wel aan. “Er is al jaren aandacht binnen gemeenten voor het onderwerp integriteit. Onze ervaring is, dat als er meer op gelet wordt, een fraudeur zich vaker gedeisd zal houden. Dat zien wij in onze cijfers niet terug. Mijn conclusie is dat er binnen gemeenten meer gefraudeerd wordt dan voorheen”⁸⁵. Misschien wordt er meer gefraudeerd, misschien komt er door de aandacht meer aan het licht. Maar wat duidelijk is geworden: er wordt in ieder geval veel gefraudeerd.

Corruptie

Bijna net zo vaak ging het in de berichtgeving over integriteit over corruptie. In de engste zin van het woord betekent corruptie omkoping of omkoopbaarheid (dit is ook wat het Van Dale woordenboek hanteert). In bredere zin gaat corruptie over machtsmisbruik en het verlenen van ongeoorloofde diensten of vriendendiensten, vaak in ruil voor een geldbedrag of een andere gunst. Website Transparency International gebruikt de volgende definitie: “Corruptie is het misbruik van toevertrouwde macht voor persoonlijk gewin. Corruptie schaadt iedereen wiens leven, levensonderhoud of geluk afhankelijk is van de integriteit van mensen in een gezagspositie”⁸⁶. Vaak worden de termen ‘fraude’ en ‘corruptie’ in één adem genoemd. “Nieuwssite Nu.nl onderzocht ruim 3000 vermoedelijke schendingen van de integriteit uit 2011 en 2012 en vond uit dat er zeker 279 gevallen waren waarbij mogelijk een strafbaar feit zoals corruptie, diefstal of fraude is gepleegd”⁸⁷. Maar er is een duidelijk verschil. Fraude gaat over het manipuleren van de administratie waardoor deze anders gepresenteerd wordt dan deze werkelijk is. Fraude gebeurt dus

---

⁸³ De Volkskrant, “Links-rechts”, 13 maart 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3612055/2014/03/13/Links-rechts.dhtml>

⁸⁴ De Volkskrant, “Hetze tegen wetenschapsfraudeurs gaat te ver”, 7 maart 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/6185/SciencePalooza/article/detail/3609152/2014/03/07/Hetze-tegen-wetenschapsfraudeurs-gaat-te-ver.dhtml>

⁸⁵ NOS, “Meer fraudeonderzoek gemeenten”, 7 maart 2014, <http://nos.nl/artikel/620287-meer-fraudeonderzoek-gemeenten.html>

⁸⁶ Transparency International, “Wat is corruptie”, <http://www.transparency.nl/over-corruptie/veelgestelde-vragen/>, geraadpleegd op 6 juni 2014

⁸⁷ Binnenlands Bestuur, “Zelden aangifte bij schending integriteit door ambtenaren”, 21 februari 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ambtenaar-en-carriere/nieuws/zelden-aangifte-bij-schending-integriteit-door.9207007.lynkx>

veelal op papier terwijl corruptie tussen mensen plaatsvindt. Onder deze term vallen in deze analyse behalve omkoping ook: smeergeld, steekpenningen, het aannemen van giften, machtsmisbruik, vriendjespolitiek, partijdigheid en misbruik van informatie. Ambtenaren leggen bij hun indiensttreding een eed af waarin zij onder andere zweren niet corrupt te zullen zijn: dat ik voorts, tot het verkrijgen van mijn aanstelling, middellijk noch onmiddellijk, onder enige naam of voorwendsel, aan iemand iets heb gegeven of beloofd, en dat ik, om iets in deze betrekking te doen of te laten, van niemand enige beloften of geschenken zal aannemen, middellijk of onmiddellijk⁸⁸. Hoewel Nederland één van de minst corrupte landen ter wereld is (nummer 7 op de lijst van minst corrupte landen volgens Transparency International⁸⁹), komt het toch voor. Een bekend geval is de corrupte ex-VVD-wethouder Jos van Rey, die tot verbazing van velen lid is geworden van een integriteitcommissie: “Met zo iemand als Jos van Rey in de Roermondse gemeenteraad, neemt niemand de politiek meer serieus. #integriteit”⁹⁰, en “Ik ben even een dwangbuis zoeken. De wereld op zijn kop. RT @AlainHoekstra: Van Rey toetst #integriteit wethouders”⁹¹. Een meer inspirerend voorbeeld dat op Twitter werd genoemd is: “Leraar adviseert student om de docent ethiek om te kopen - en krijgt zo de hele school in gesprek over #integriteit”⁹².

Belangenverstrengeling

Met regelmaat werd de term ‘belangenverstrengeling’ in verband gebracht met integriteit. Een belangenverstrengeling is een situatie waarin iemand meerdere belangen dient die elkaar kunnen beïnvloeden of kunnen botsen. In zo’n geval staan bijvoorbeeld de privébelangen (financiële of politieke belangen of nevenfuncties) van iemand “op gespannen voet met de uitvoering van zijn taken en verantwoordelijkheden”⁹³. Het gaat dus over iemand die ‘meerdere petten’ op heeft. Een belangenverstrengeling is nadelig voor anderen aangezien het onafhankelijke oordeel van de functionaris in het geding komt. Martin Sommer schrijft in de Volkskrant “Nederland kent weinig corruptie, maar de controle op belangenverstrengeling is slecht geregeld”⁹⁴. “Het is hoog tijd voor gecontroleerd zicht op de belangen van bestuurders en ex-bestuurders”⁹⁵. Behalve een

---

⁸⁸ Artikel 16 van het Burgerlijk Wetboek Boek 1

⁸⁹ Transparency International, “Corruption perceptions index 2010”, <http://www.transparency.org/cpi2010/results>, geraadpleegd op 6 juni 2014

⁹⁰ Tweet door @tasmedes, 24 april 2014

⁹¹ Tweet door @SchaduwStaten, 25 april 2014

⁹² Tweet door @jitsetalsma, 28 november 2013

⁹³ Bureau BIOS, handreiking belangenverstrengeling, p. 9, <http://www.integriteitoverheid.nl/instrumenten/handreikingen/belangenverstrengeling.html>

⁹⁴ De Volkskrant, “Het is hoog tijd voor gecontroleerd zicht op de belangen van bestuurders”, 5 februari 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/3590891/2014/02/05/Het-is-hoog-tijd-voor-gecontroleerd-zicht-op-de-belangen-van-bestuurders.dhtml>

⁹⁵ Idem.

daadwerkelijke belangenverstrengeling, wordt ook de *schijn* van belangenverstrengeling als risico gezien. Uiteraard heeft iedereen belangen, en daarom is het altijd belangrijk om openheid hier over te geven. "Het moet controleerbaar zijn of rechters financiële belangen of maatschappelijk relevante nevenfuncties hebben"⁹⁶, stelt Reinier van Zutphen, president van het College van Beroep voor het bedrijfsleven en voorzitter van de werkgroep integriteit bij de Rechtspraak. "Raakvlakken tussen functionele taken en privéactiviteiten van bestuurders kunnen leiden tot botsing of verstrengeling van belangen. Daardoor kan een onafhankelijke beoordeling in gevaar komen"⁹⁷, staat op de website van politieke partij Passie voor Wassenaar. Bureau Integriteit schrijft: "Het devies is dan ook om integriteitrisico's zoveel mogelijk te vermijden... door te kijken naar de nevenfuncties, belangen en relaties van een kandidaat"⁹⁸.

(Kleinschalig) ongewenst gedrag

Ook ongewenst gedrag werd met regelmaat in verband gebracht met (gebrek aan) integriteit. Dit gaat over gedrag dat niet past binnen de cultuur waarin men functioneert. Dit kan afhankelijk zijn van de normen en waarden van een organisatie. In sommige gevallen wordt kopiëren voor eigen gebruik, of surfen op internet onder werktijd als zeer ongewenst beschouwd, terwijl dit binnen andere organisaties geen probleem is – zolang het binnen de perken blijft. Voor sommige functionarissen wordt hun gedrag in de privésfeer ook veroordeeld, vaak geldt dit voor mensen die een hoge functie bekleden. Ambtenaren die dronken achter het stuur zitten bijvoorbeeld⁹⁹. "Vaak draaien de misstanden om belangenverstrengeling of (ongewenst) gedrag in de privésfeer", aldus EenVandaag.¹⁰⁰ Maar het gaat niet alleen over privégedrag of het misbruiken van faciliteiten van de organisatie. Ook ongewenste omgangsvormen horen hierbij. "Wat betreft de aard van de schendingen valt op dat overheidsmedewerkers relatief vaak aangeven last te hebben van ongewenste omgangsvormen"¹⁰¹. Volgens Gerard Bovens (PvdA) gaat het in de gemeente Lansingerland vooral om "integriteitschendingen als misbruik van toe-

⁹⁶ Nieuwsbank, "Elke rechtbank vertrouwenspersoon integriteit", 10 april 2014, <http://www.nieuwsbank.nl/inp/2014/04/10/T255.htm>

⁹⁷ Wassenaarders.nl, "Goed bestuur en leiderschap", 12 maart 2014, <http://www.wassenaarders.nl/politiek/goed-bestuur-en-leiderschap>

⁹⁸ Blog Bureau Integriteit, "het stoplichteffect van een integriteitscreening", 12 maart 2014, <http://blog.bureauintegriteit.nl/het-stoplicht-effect-van-een-integriteitscreening/>

⁹⁹ Binnenlands Bestuur, "Een beetje meer integer graag!", 22 januari 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/partners/capra-advocaten/een-beetje-meer-integer-graag!.9194866.lynkx>

¹⁰⁰ Dichtbij.nl, "Hoe integer is uw politicus? Wat gaat uw kandidaat na de verkiezingen met uw stem uitspoken?", 16 maart 2014, <http://www.dichtbij.nl/maastricht/regionaal-nieuws/artikel/3427740/hoe-integer-is-uw-politicus-wat-gaat-uw-kandidaat-na-de-verkiezingen-met-uw-stem-uitspoken.aspx>

¹⁰¹ Gemeente.nu, "Top 9: schendingen integriteit", 30 april 2014, <http://www.gemeente.nu/Loopbaan/Nieuws/2014/4/Top-9-Schendingen-integriteit-1512912W/>

gang tot informatie, lekken, verspilling van overheidsgeld en slechte omgangsvormen”¹⁰². Op de website Gemeente.nu wordt over integriteitschendingen geschreven: “Er zijn dus ook meldingen gedaan van wanprestaties en verspilling. Medewerkers doen bijvoorbeeld hun boodschappen onder werktijd, of ze gaan ze te vroeg naar huis. Er zijn ook ambtenaren die op hun werk drinken, of pornosites bezoeken”¹⁰³.

Onduidelijkheid

Vervolgens werd ‘onduidelijkheid’ het vaakst genoemd. Onder onduidelijkheid vallen gebrek aan transparantie, onzorgvuldigheid, onnauwkeurigheid, slordigheid, en eigen (“liberale”) interpretaties. Bepaalde zaken worden in het ongewisse gelaten, soms met als doel hier een voordeel uit te halen. Hierbij valt te denken aan financiële administratie, of aan slordigheden in de wetenschap. Het gaat minder ver dan evidente fraude, maar gebrek aan inzicht kan zeer nadelig zijn. Bijvoorbeeld: “De onderzoekers concluderen dat het Sint Antonius Ziekenhuis niet bewust heeft gefraudeerd: ‘Onduidelijkheden en frequente wijzigingen in de regelgeving zijn hier mede debet aan’. Regelgeving die, ondanks de aanzienlijke omvang ervan, niet op alle vragen antwoorden biedt, leidt tot het risico van opportunistische interpretaties.”¹⁰⁴. Ook bij andere ziekenhuizen was dit problematisch: “Door het gebrek aan inzicht in de ziekenhuisuitgaven kan minister Edith Schippers van VWS bovendien niet tijdig ingrijpen bij dreigende budgetoverschrijdingen, die de afgelopen jaren permanent voorkwamen”¹⁰⁵. In de wetenschap komen slordigheden steeds vaker aan het licht: “Hij was slordig geweest met het presenteren van figuren, en had geknipt en geplakt in foto's zonder dat te melden aan zijn medeauteurs en aan de tijdschriften”¹⁰⁶ (over de Utrechtse celbioloog Pankaj Dhonukse). Of: “De EUR heeft vervolgonderzoek naar de fraude van Dirk Smeesters gedaan en vond in vier artikelen verwijtbare onnauwkeurigheden bij het verrichten van het onderzoek. De artikelen worden voorgedragen voor terugtrekking”¹⁰⁷.

¹⁰² De Weekkrant, “Gemeenteraad best integer”, 2 april 2014, http://www.deweekkrant.nl/artikel/2014/april/02/a_gemeenteraad_best_integera

¹⁰³ Gemeente.nu, “Top 9: schendingen integriteit”, 30 april 2014, <http://www.gemeente.nu/Loopbaan/Nieuws/2014/4/Top-9-Schendingen-integriteit-1512912W/>

¹⁰⁴ Follow The Money, “‘Opportunistische’ declaraties kosten Sint Antonius 27,1 miljoen euro”, 12 februari 2014, <http://www.ftm.nl/exclusive/foute-declaraties-kosten-sint-antonius-271-miljoen-euro/>

¹⁰⁵ Follow The Money, “Rekenkamer: weinig prikkels om zorgfraude aan te pakken”, 31 oktober 2013, <http://www.ftm.nl/exclusive/rekenkamer-weinig-prikkels-zorgfraude-pakken/>

¹⁰⁶ De Volkskrant, “Hetze tegen wetenschapsfraudeurs gaat te ver”, 7 maart 2014, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/6185/SciencePalooza/article/detail/3609152/2014/03/07/Hetze-tegen-wetenschapsfraudeurs-gaat-te-ver.dhtml>

¹⁰⁷ Erasmus Magazine, “Meer verwijtbare fouten ontdekt in artikelen Smeesters”, 19 maart 2014, <http://www.erasmusmagazine.nl/nieuws/detail/article/6829-vier-artikelen-smeesters-teruggetrokken/>

Oneerlijkheid

Vervolgens werd 'oneerlijkheid' het meest genoemd. Is oneerlijkheid iets anders dan fraude en corruptie? Fraude en corruptie vangen niet alle soorten van oneerlijkheid, er zijn meer vormen van bedrog. Diefstal, liegen, beloftes verbreken, achterbaksheid en het plegen van meened. "Vormalig rechter en oud-topman van de NMa Pieter Kalbfleisch kwam in 2011 ernstig in opspraak toen hij rond de getuigenverhoren in de Chips-holzaak in verband werd beschuldigd van belangenverstrengeling en het plegen van meened. De eerste aanklacht hield geen stand, wat overbleef was de meened.¹⁰⁸ Of bijvoorbeeld iemand die liegt over zijn achtergrond of ervaring om een functie te kunnen bekleden. "Mensen met een dubbele agenda en dus vooral mensen van wie we het gevoel hebben dat ze zich anders voordoen dan ze zijn, zijn de mensen die we niet vertrouwen"¹⁰⁹.

Intimidatie

Ook 'intimidatie' werd met regelmaat genoemd. Hieronder vallen ook agressie, pesten, bedreiging, buitensluiten, indoctrinatie, represailles en angst. Wat is intimidatie precies? Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zegt daar het volgende over: "Van agressie en intimidatie is sprake wanneer een werknemer verbaal of fysiek wordt lastiggevallen, bedreigd of aangevallen. Dit kan veroorzaakt worden door mensen binnen de organisatie (collega's, leidinggevenden), maar ook door buitenstaanders (klanten, patiënten). Voor beide situaties geldt dat de werkgever maatregelen moet treffen om ze te voorkomen"¹¹⁰. Helaas komt dit vaak voor. "Regelrechte fraude of corruptie komt voor, maar vaker gaat het om wanprestaties, verspilling en vooral intimidatie, bedreiging, pesten en vrouw-onvriendelijk gedrag"¹¹¹. Ook bij de Nederlandse Defensie Academie bleek dit een groot probleem te zijn: "Aan de NLDA is het risico hoog op buitensluiten en pesten van studenten onderling, machtsmisbruik van opleiders, en onzorgvuldigheid met meldingen. Dat blijkt uit een onderzoek dat Defensie heeft gedaan in samenwerking met het bedrijf Governance & Integrity. Ook het gevaar van geweld, ver-

---

¹⁰⁸ Follow The Money, "Slag om Slotervaart bezorgt Kalbfleisch weer integriteitscraagstuk, 9 december 2013, <http://www.ftm.nl/exclusive/slag-slotervaart-bezorgt-kalbfleisch-weer-integriteitsvraagstuk/>

¹⁰⁹ Management Team, "Authentiek leiderschap? Nee, liever niet", 22 maart 2014, <http://www.mt.nl/522/86391/de-natuurlijke-leider/authentiek-leiderschap-nee-liever-niet.html>

¹¹⁰ Arboportaal, "Agressie en Intimidatie", <http://www.arboportaal.nl/onderwerpen/psychosociale-belasting/agressie-en-geweld/agressie-en-intimidatie.html>, geraadpleegd op 6 juni 2014

¹¹¹ Binnenlands Bestuur, "Ambtenaar lijkt minder integer na crisis", 24 april 2014, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ambtenaar-en-carriere/nieuws/ambtenaar-likt-minder-integer-na-crisis.9289437.lynkx>

nedering en seksuele intimidatie is aanzienlijk¹¹². Ook bij de overheid is onderzocht of intimidatie vaak voorkomt: Zowel bij het Rijk, de provincies en gemeenten is volgens de ondervraagden sprake van een "grimmige werksfeer", wat vooral betekent dat ambtenaren worden gepest, geïntimideerd of bedreigd¹¹³. Intimidatie, pesten en buitensluiten kunnen tot ernstige (psychische) gezondheidsschade leiden.

Plagiaat

De term 'plagiaat' kwam ook een aantal keer voor in de berichten over integriteit. De Volkskrant legt uit waar het om gaat: "volgens de Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit moeten wetenschappers de bronnen die zij gebruiken aanduiden door te verwijzen naar de oorspronkelijke vindplaats en auteur. Letterlijke overname mag alleen met aanhalingstekens. Deze regels gelden ook wanneer de wetenschapper eigen teksten opnieuw gebruikt. Gebeurt dat niet, dan is er sprake van plagiaat"¹¹⁴. In de berichtgeving werd zowel het toe-eigenen van werk van anderen als het citeren uit eigen werk (zelfplagiaat) werd genoemd. Bijvoorbeeld, "In januari werd bekend dat topwetenschapper Peter Nijkamp van de Vrije Universiteit (VU) zich schuldig heeft gemaakt aan zelfplagiaat"¹¹⁵. Hans Clevers, president van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), stelt in gesprek met NU.nl: "Bij plagiaat is het duidelijk, dat is fout. Het is van alle vormen van fraude ook de domste: je hebt er niet zoveel aan en je komt er heel gemakkelijk achter"¹¹⁶. Behalve vanwege plagiaat, lagen wetenschappers ook onder vuur vanwege slechte onderzoeksmethoden, gesjoemel met figuren en scheve conclusies.

---

¹¹² NRC, "Risico op misstanden bij Defensie Academie door cultuurprobleem", 17 februari 2014, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/02/17/risico-op-misstanden-bij-defensie-academie-door-cultuurprobleem/>

¹¹³ Gemeente.nu, "Top 9: schendingen integriteit", 30 april 2014,

<http://www.gemeente.nu/Loopbaan/Nieuws/2014/4/Top-9-Schendingen-integriteit-1512912W/>

¹¹⁴ De Volkskrant, "De George Clooney van de wetenschap", 8 januari 2014,

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3573560/2014/01/08/De-George-Clooney-van-de-wetenschap.dhtml>

¹¹⁵ NU.nl, "Universiteiten zoeken juiste aanpak voor fraude in de wetenschap", 2 maart 2014,

<http://www.nu.nl/algemeen/3715585/universiteiten-zoeken-juiste-aanpak-fraude-in-wetenschap.html>

¹¹⁶ Idem.

Tunnelvisie

Een aantal keer werd ‘tunnelvisie’ genoemd. Een tunnelvisie houdt in dat iemand een te beperkte kijk op een bepaalde zaak heeft en daardoor alternatieve standpunten of conclusies over het hoofd ziet. Hij heeft, zo gezegd, oogkleppen op. Dit kan zowel gaan over de visie op het zelf (bijvoorbeeld gebrek aan zelfreflectie) als over zaken buiten het zelf, bijvoorbeeld als een wetenschapper te graag een bepaalde conclusie wil trekken of als een organisatie niets wil horen van wat de klokkenluider te zeggen heeft. In een column op Binnenlandsbestuur.nl wordt bijvoorbeeld geschreven over ambtenaren die hun eigen misdragingen proberen goed te praten: “over de rug van de Nederland bewijzen dat je een meer dan uitstekend ambtenaar ben, mede middels tunnelvisie en cirkelredeneringen”¹¹⁷

Overig

Onder de categorie ‘overig’ vallen de termen: willekeur, onrechtvaardigheid en plichtsverzuim. Wederom gaat het over termen die niet onder de andere categorieën passen maar slechts eenmalig genoemd werden. Willekeur betreft een grillige manier van handelen, het zou dus als tegenhanger van consistent en coherent handelen genoemd kunnen worden. Er werd getwijfeld aan de integriteit van raadsleden van de gemeente Groesbeek: “Bewoners van het villapark De Zeven Heuvelen die een dwangsom opgelegd kregen, omdat zij permanent in een vakantiehuisje wonen, betichten de gemeente van willekeur”¹¹⁸. Op de website van Management Team wordt onrechtvaardigheid genoemd als een van de redenen waarom authenticiteit niet voldoende is voor integriteit: “Authenticiteit nog niet hetzelfde als integriteit...Je kunt op een heel authentieke manier slecht, corrupt en onrechtvaardig zijn”¹¹⁹. En in Drenthe werden ambtenaren ontslagen wegens ernstig plichtsverzuim¹²⁰.

---

¹¹⁷ Binnenlands Bestuur, “Ambtenaar lijkt minder integer na crisis”, 24 april 2014, Reactie: Door Henk van den Berg AA 74 jaar (Accountant) op 24 april 2014 10:43, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ambtenaar-en-carriere/nieuws/ambtenaar-lijkt-minder-integer-na-crisis.9289437 lynkx> Reactie: Door Henk van den Berg AA 74 jaar (Accountant) op 24 april 2014 10:43

¹¹⁸ De Gelderlander, “Wethouder: twijfel aan integriteit is kwalijk”, 1 maart 2014, <http://www.gelderlander.nl/regio/rijk-van-nijmegen/wethouder-twijfel-aan-integriteit-is-kwalijk-1.4241100>

¹¹⁹ Management Team, “Authentiek leiderschap? Nee, liever niet”, 22 maart 2014, <http://www.mt.nl/522/86391/de-natuurlijke-leider/authentiek-leiderschap-nee-liever-niet.html>

¹²⁰ De Telegraaf, “Provincie ontslaat ambtenaren na fraudezaak”, 25 april 2014, http://www.telegraaf.nl/binnenland/22550933/ Frauderende_ambtenaar_blijft_.html

Conclusie

Deze media-analyse laat de veelheid aan termen zien die aan integriteit gekoppeld wordt in het publieke debat. De analyse schetst een beeld van hoe breed het begrip gebruikt wordt: hoe ver het opgerekt wordt. Termen die met integriteit in verband gebracht worden zijn in positieve zin transparantie, vertrouwen, alertheid, *compliance*, klokkenluiders, onafhankelijkheid, verantwoordelijkheid, moreel kompas, aanspreekbaarheid, zorgvuldigheid en het dienen van een algemeen belang. In negatieve zin – als er sprake is van gebrek aan integriteit – werden de volgende termen genoemd: fraude, corruptie, belangenverstrengeling, ongewenst gedrag, onduidelijkheid, oneerlijkheid, intimidatie, plagiaat en tunnelvisie. Van al deze termen werd fraude het meest genoemd, gevolgd door corruptie. Ook transparantie kwam zeer vaak voor. Dit is opvallend aangezien dit in het filosofisch discours helemaal niet genoemd werd.

Dit zou in verband gebracht kunnen worden met de sector die het meest werd besproken: de lokale politiek. In de drie maanden dat de media zijn bijgehouden zijn er gemeenteraadsverkiezingen geweest. Met name in de politiek blijkt dat er veel belang wordt gehecht aan transparantie. Interessant om te noemen: waar de lokale politiek 63 keer het onderwerp van de nieuwsberichten was, was de zorgsector dit slechts 13 keer. Nationale politiek was 20 keer het onderwerp, de financiële s

Als alle termen uit het eerste deel van het hoofdstuk inderdaad een onderdeel van integriteit zouden zijn, wordt het begrip dermate breed dat de betekenis er aan ten onder gaat. In dat geval zou integriteit een containerbegrip worden, of een label voor heel veel verschillende dingen. Hiermee wordt des te meer duidelijk dat het zeer belangrijk is om zorgvuldig te definiëren wat met integriteit wordt bedoeld, of eigenlijk: voor welke definitie van integriteit gekozen wordt, voordat er iets over gezegd kan worden.

Ook wanneer we kijken naar wat als niet-integer beschouwd wordt, is de vraag: moeten al die verschillende misstanden inderdaad gevangen worden door integriteit te stimuleren, of is daar wellicht iets anders voor nodig? En moeten bepaalde zaken worden voorkomen door het moreel kompas in het individu te bevorderen, of is de cultuur in een organisatie belangrijker? Ook zijn er zaken die wellicht door middel van regels te sturen zijn? Er moet dus duidelijk afgebakend worden: waar gaat het eigenlijk om en wat bedoelen we exact met integriteit? In het volgende hoofdstuk wordt gepoogd om de belangrijkste begrippen uit de media-analyse - en dus uit het publieke debat - in verband te brengen met wat er in het filosofisch discours over integriteit geschreven wordt.

Beschouwing

Dit hoofdstuk beschrijft een aantal punten dat opvalt wanneer de bevindingen uit het filosofisch debat en de media-analyse met elkaar vergeleken worden. Aan de hand van stellingen worden deze punten uitgelicht.

Media verwachten supermensen.

In de nieuwsberichten lijkt het er op dat de verwachtingen zeer hoog liggen. Er zijn zo veel termen die aan integriteit gekoppeld worden dat het haast onmogelijk wordt om aan al die eisen tegelijk te voldoen. Een integer persoon is “onkreukbaar” en maakt nooit fouten, lijkt er gezegd te worden. De lat ligt dus erg hoog, wellicht zelfs te hoog. Het is voor te stellen dat als de verwachtingen al te hoog liggen of de eisen te streng zijn, dat mensen juist dan beginnen te sjoemelen, te rationaliseren, het kromme recht te praten: om maar in het gareel te blijven lopen. Je kunt je afvragen: willen we supermensen, of willen we mensen die hun fouten kunnen toegeven en die kritisch naar zichzelf durven te kijken? In het laatste geval moet er ruimte zijn om fouten te maken en hiervan te leren. De media lijken deze ruimte niet te willen geven.

Filosofen spreken niet over transparantie.

Terwijl de media-analyse laat zien dat transparantie, openheid, etc. zeer belangrijk worden gevonden voor integriteit, wordt dit aspect in het filosofisch debat niet één keer genoemd. Hier is te zien dat het publieke debat een volledig andere focus heeft dan het debat in de filosofie. Hebben de filosofen het dan bij het verkeerde eind? Dat hoeft niet zo te zijn. Wellicht valt te zeggen dat transparantie met name belangrijk is voor de integriteit van organisaties, of voor professionele integriteit terwijl dit voor de integriteit van een individu niet voorop hoeft te staan. In het filosofisch debat staat het individu centraal. Mogelijk valt de discrepantie daar aan toe te wijzen.

Media hebben het niet over zelfreflectie.

In de berichten over integriteit in de media werd zelfreflectie niet genoemd. Wel ging het over aanspreekbaarheid, waarmee bedoeld wordt dat het mogelijk is om anderen op hun gedrag aan te spreken, en door anderen op je eigen gedrag aangesproken te worden. Maar het reflecteren op het zelf, en in feite daarmee ook het ‘aanspreken van jezelf’, werd niet genoemd. Dit terwijl in het filosofisch debat juist wel nadruk ligt op de relatie tot het zelf en de verhouding van het zelf tussen anderen. Ook werd alertheid op integriteitsrisico's genoemd, maar ook hierbij wordt er naar de risico's buiten het zelf gekeken. Zelfreflectie is belangrijk om te voorkomen dat je te stug vasthoudt aan bepaalde principes of misstappen gaat rationaliseren en goedpraten. Bijvoorbeeld in het eerder be-

schreven geval van de heer Nicodem bij gehandicapteninstelling Humanitas die absoluut geen kwaad zag in de enorme bedragen die hij factureerde.

Filosofen spreken niet over de fouten.

In het filosofisch debat wordt niet gesproken over de fouten die gemaakt worden, terwijl de media hier over juist erg veel spraken. Alleen kijkend naar de nieuwsberichten gaat het 63 keer om schendingen van integriteit tegenover 40 neutrale en positieve berichten over integriteit. Doordat er in het filosofisch debat weinig naar de praktijk gekeken wordt blijven de verschillende manieren waarop het concept wordt uitgelegd vrij abstract. Dit bemoeilijkt de toepassing in de (beroeps)praktijk. Aan de andere kant, doordat de media zo veel verschillende vormen van integriteitsschendingen noemt, kun je je afvragen of integriteit inderdaad de oplossing moet zijn voor al deze problemen.

Media brengen geen nuance aan.

Een beschuldiging van gebrek aan integriteit is een vergaande beschuldiging die als diep beledigend kan worden opgevat. De term verwijst immers niet naar de handeling, maar naar een persoon: je bent integer of je bent het niet. Maar het gaat ver om de term zo zwart-wit op te vatten. Wellicht is geen mens 100% integer en moet integriteit gezien worden als een ideaal om na te streven. Media rekenen hard af met schenders van integriteit, terwijl er niet altijd kwade intenties zijn: ook door slordigheid gaan mensen de fout in. Er zou dus meer nuance in het publieke debat aangebracht kunnen worden.

Beschuldigingen van gebrek aan integriteit zijn willekeurig.

Doordat in de media niet altijd wordt uitgelegd wat exact met integriteit bedoeld wordt, blijven de beschuldigingen van gebrek aan integriteit of van integriteitsschendingen vaag en willekeurig. Het gevaar is dan dat het begrip zo ver wordt opgerekt dat de betekenis er aan ten onder gaat. Daarom is het belangrijk om altijd uit te leggen wat er exact bedoeld wordt, wanneer er van een integriteitsschending gesproken wordt. Wat wordt er precies geschonden? Niet alle fouten die mensen maken zijn fouten op het gebied van integriteit: dit onderscheid moet dan ook duidelijk gemaakt worden, om willekeur te voorkomen.

Integriteit lijkt gelijk te worden gesteld met het moreel goede.

Als alle termen die in het eerste deel van het vorige hoofdstuk genoemd werden tot integriteit behoren, en alle termen die in het tweede deel genoemd werden voorkomen kunnen worden met integer gedrag, lijkt het zo te zijn dat integriteit met het moreel goede gelijk wordt gesteld. Maar als

integriteit 'moreel goed' zou betekenen, zou er niet een apart woord voor integriteit nodig zijn. Het is niet zo dat integriteit helemaal niets te maken heeft met het goede, maar deze termen zijn niet precies hetzelfde. Het moreel goede is een stap te ver, bovendien zijn de eisen dan wellicht te hoog. In het filosofisch debat is te zien hoe er geprobeerd wordt een smallere betekenis aan de term te geven, wat op verschillende manieren gebeurt. En hoewel er in deze voorstudie niet voor één definitie gekozen wordt, is het wel aanleiding om in verder onderzoek duidelijk af te bakenen waar het om gaat.

Bibliografie

- Benjamin, Martin, 1990. *Splitting the difference: Compromise and Integrity in Ethics and Politics*, University Press of Kansas
- Beauchamp, Tom. and Childress James., 2013. *Principles of Bio-medical Ethics: 7th revised edition*, Oxford: Oxford University Press (first edition 1977)
- Calhoun, Cheshire, 1995. 'Standing for something', *The Journal of Philosophy*, Vol. 92, No. 5: 235-260
- Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, 2001. 'Integrity', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/integrity/>>. Last visited June 13, 2014.
- -----, 1999. 'Should We Strive For Integrity?', *The Journal of Value Inquiry*, Vol. 33: 519-530
- Frankfurt, Harry G., 1971. 'Freedom of the Will and the Concept of a Person', *The Journal of Philosophy*, Vol. 68, No. 1: 5-20
- -----, 1987. 'Identification and Wholeheartedness', in Ferdinand Schoeman (ed.) *Responsibility, Character and the Emotions: New Essays in Moral Philosophy*, New York: Cambridge University Press
- Graham, Jody, 2001. 'Does integrity require moral goodness', *Ratio*, XIV: 235-251
- Korsgaard, Christine M., 2009. *Self-constitution: agency, identity and integrity*, Oxford: Oxford University Press, 2009
- McFall, Lynne, 1987. 'Integrity', *Ethics*, Vol. 98, No. 1: 5-20
- Verweij, Désirée, 2010. *Geweten onder schot*, Amsterdam: Uitgeverij Boom
- Taylor, Gabriele, 1981. 'Integrity', *Proceedings of the Aristotelean Society, Supplementary Volumes*, Vol. 55: 143-159
- Williams, Bernard, 1973. 'A critique of utilitarianism' in J.C.C. Smart & Bernard Williams, *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press 1973
- -----, 1981. *Moral luck: Philosophical papers 1973-1980*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987

Bijlage: bronnenlijst media-analyse

Bron	Wat	Soort
Accountancynieuws.nl	Nieuws voor accountants	Platform voor doelgroep
Ad.nl	Het Algemeen Dagblad	Krant
Aeno.nl	Stichting Arbeidsmarkt en Opleidingsfonds (A+O fonds) Gemeenten	Stichting
Alphens.nl	Platform voor Alphen aan de Rijn	Platform voor regio
Bakkerswereld.nl	Vakblad voor bakkers	Platform voor doelgroep
Bd.nl	Brabants Dagblad	Krant
Bestuurszaken.be	Bedrijfsinformatie Vlaamse Overheid	Informatiewebsite
Binnenlandsbestuur.nl	Kwalitatief platform voor ambtenaren en bestuurders	Online magazine
Blikopnieuws.nl	Blik Op Nieuws	Nieuwsorganisatie
Blog.bureauintegriteit.nl	Weblog van Bureau Integriteit	Blog
Burgemeesters.nl	Nederlands Genootschap van Burgemeesters	Platform voor doelgroep
Caribischnetwerk.ntr.nl	Caribisch Netwerk	Platform voor regio
Carriertijger.nl	Informatie en inspiratie die je nodig hebt om je loopbaan te sturen	Informatiewebsite
Dagelijksestandaard.nl	Commentaar en achtergronden bij het nieuws	Politiek blog
Degelderlander.nl	Dagblad voor Gelderlanders	Krant
Deondernemer.nl	Platform voor ondernemers	Platform voor doelgroep
Deweekkrant.nl	Lokale huis aan huis krant	Krant
Dichtbij.nl	Het laatste nieuws uit jouw buurt	Nieuwsorganisatie
Ed.nl	Eindhoven's Dagblad	Krant
Emmen.nu	Weekkrant Emmen	Krant
Erasmusmagazine.nl	Universiteitsblad Erasmus Universiteit Rotterdam	Online magazine
Fcupdate.nl	Het grootste sportnetwerk van Nederland	Platform voor doel-

		groep
Fondsnieuws.nl	Onafhankelijk journalistiek platform gericht op beleggingsprofessionals	Platform voor doelgroep
Foodholland.nl	Digitaal lesmateriaal	Digitaal lesmateriaal
Ftm.nl	Follow The Money - onafhankelijk platform voor onderzoeksjournalistiek in Nederland	Onderzoeksjournalistiek
Gfactueel.nl	Groente en Fruit Actueel	Platform voor doelgroep
Hcnieuws.nl	Hoofddorpse Courant	Krant
Hetkontakt.nl	Acht nieuwsbladen in het Zuid-Hollandse, Gelderse, Utrechtse en Noord-Brabantse Rivierengebied	Krant
L1.nl	Nieuws en sport uit Limburg	Platform voor regio
Limburger.nl	De Limburger- Limburgs Dagblad	Krant
Managementissues.nl		
Managersonline.nl	Internetmagazine voor directeuren en managers	Online magazine
Mediajournaal.nl	Medianieuws en weblog	Blog
Medischcontact.nl	Online magazine voor artsen	Online magazine
Mt.nl	Management Team - platform voor managers	Platform voor doelgroep
Nationaleonderwijsgids.nl	online kennisplatform voor onderwijs	Platform voor doelgroep
Nationalezorggids.nl	online kennisplatform voor zorggerelateerde onderwerpen	Platform voor doelgroep
Nieuws.thepostonline.nl	The Post Online - Voorbij het eigen gelijk	Nieuwsorganisatie
Nieuwsbank.nl	Interactief Nederlands Persbureau	Nieuwsorganisatie
Noordhollandsdagblad.nl	Het Noord Hollands Dagblad	Krant
Nos.nl	NOS	Nieuwsorganisatie
Nrc.nl	Het NRC Handelsblad	Krant
Nu.nl	Nu.nl	Nieuwsorganisatie
Parool.nl	Het Parool	Krant
Politiekentwitter.nl	Twitter berichten van politiek Nederland	Twitter
Professioneelbegeleiden.nl	Platform voor organisaties op gebied van begeleiding	Platform voor doelgroep
Pvvl limburg.nl	PVV Limburg	Politieke partij
Rtvnh.nl	RTV Noord Holland	Regionale en publieke omroep
Sax.nu	Hogeschoolmagazine Sax van Saxion	Online magazine
Scienceguide.nl	Online nieuwsmagazine voor de kennissector	Online magazine

Telegraaf.nl	De Telegraaf	Krant
Vlissingen.pvda.nl	PvdA Vlissingen	Politieke partij
Volkskrant.nl	De Volkskrant	Krant
Wassenaarders.nl	Platform voor Wassenaar	Platform voor regio
Webwereld.nl	Altijd het laatste ICT-nieuws	Nieuwsorganisatie